בשם

DAVIDIS
in Ammonitas devictos
MITIGATA CRUDELITAS,

ceu specimen
SINCERITATIS SCRIPTURAE
Masorâ throno motâ,
-TRIUMPHANTIS
è
כתיב SERVATO, VERBISQUE
II. SAM. XII. v. 31.
ABSQUE PRAEJUDICIO VERSIS:
ADSERTA
à

JOH. ANDR. DANZIO D. & P.P.

JENAE
SUMTIBUS IOH. FELICIS BIELCKII,
A. C. clↄ Iↄcc X.

J. J.

DE Davide adhuc exule bene meruerat Nahas Ammonitarum Rex, à Saule olim ab expugnatione Jabes in Gilead impeditus, & ad internecionem fermè profligatus [a]. Sive odio adversus Saulem stimulatus, fugientem ex aula Achis, benignè exceperit, & adversus hostem communem strenuè defenderit; ut multi putant [b], Hieronymum secuti [c]. Sive ejus fratrem ex subdolâ Moabitarum Regis tyrannide elapsum, & instanter ab isto efflagitatum, ejus subduxerit libidini, incolumem Davidi restitutum; ut contendunt Ebræorum plerique [d]. Cu-

 jus

a) Vid. 1. Sam. XI. v. 1. sqq. v. 11. sqq. b) *Tostatus* quæst. IV. *Corn. à Lap. Gasp. Sanctius* in 2. Sam. X. v. 2 c) Quæstion. Hebr. ad l. c. col. 28. tom. II. Edit. Martian. d) *Jalkut* ad 2. Sam. X. f. 22. c. 2. *Abarb.* ad l. c. f. 151. c. 4. it. ad 1. Sam. XXII. 3. f. 122. c. 2. *Mattenoth Cehunna* ad *Bamidbar rabb.* Sect. XIV. f. 256. c. 2. provocant ad Medr. *Tanchuma*; & *Raschi* determinatè ad Section. וירא. Ubi tamen non extat. In *Rabboth* verò l. c. habetur; מואב סיר רחצי לפי שבערה

jus beneficii memor, quamcunque arripiebat occasionem David, ut se gratum benefactori probaret, ejusque familiæ. Hâc fine in Regno jam confirmatus, morte Nahasi cognitâ, legatos mittit ad filium successorem Hanun: qui salarentur juvenem, Patrem immodicè lugentem; pronam Davidis voluntatem in isto colendo, ac amicè habendo, pluribus significaturi. Adhibebat huic negocio procul dubio Palatinos quosdam, summa apud suos dignitate præditos; qui tamen protervè nimis excepti fuerunt à Rege juvene, per Proceres suos, vana suspicione motos, seducto.

Expositâ quippe legationis causâ, pluribusque Davidis

שברת דויד מפני שאול הוליך אביו ואמו אל מלך מואב כי היה ירא מפני שאול והיה בוטח בהם לפי שהיה מרות המואבית הה״ד וילך דוד משם מצפה מואב ויאמר וגו׳ ואומר וינחם את פני מלך מואב וישבו עמו כל ימי היות דוד במצודת ולכך קראו סיר מה הבשר מתעכל בסיר כן נתעכלו שם שהרגם מלך מואב ולא נמלט מהם אלא אח אחד לדויד שברח אצל נחש בני עמון ושלח מלך מואב אחריו ולא רצה ליתנו והוא החסד שעשה נחש עם דוד וכו׳ i. e. Psal. 60. 10. & Ps. 108, 10. dicitur, *Moab est olla ablutionis meæ: quoniam quo tempore David in fuga erat propter Saulem, abire jussit Patrem suum ac matrem ad Regem Moabitarum. Quia iram Saulis timebat, in illis autem fiduciam ponebat, quia ex Ruth Moabitide ortus fuerat.* Vid. Ruth. IV. 17. *Hoc ipsum enim est, quod dicitur* 1. Sam. XXII. 3. *& ibit exinde David ad speluncam Moabitarum, & dixit Regi Moabitarum, exeat quæso! pater meus & mater mea vobiscum, donec cognovero, quid mihi Deus facturus sit. Et porrò dicit* l. c. v. 4. *& duxit eos in conspectum Regis Moab, quo cum habitarunt, quamdiu erat in spelunca ista. Atque adeò vocat eam ollam. Ut enim caro in olla concoquitur, ita illi ibidem fuerunt consumti. Rex quippe Moabitarum trucidavit eos, nemine fugâ elapso, præter unicum Davidis fratrem: qui aufugit ad Nahas Ammonitarum* Regem. *Misit quidem post eum Moabitarum Rex,* qui eum repeterent: *sed noluit eum tradere. Et hæc est* celebrata *illa benignitas, quam præstitisse dicitur Nahas Davidi* 2. Sam. X. v. 2.

vidis in Hanonem beneuolentiâ declaratâ; Ipse contra risui exposuit Legatos, eosque barbâ ab uno latere rasâ, vestibusque ad nates usque præcisis [e], dimisit sine responsione ad Davidem perferendâ. Grande nefas hoc erat: quo jus gentium, quod Legatorum securitati honorique conservando quovis modo prospicit, enormiter violarat. *Convelli barbâ*, summum priscis omnibus visum est ludibrium. Judæis eò magis intolerabile, quod barbæ curam ex lege divinitus præscriptâ servabant: quæ severe præcipit, ne *latus barbæ perdant* [f]. Vestibus utebantur talaribus; quæ ad nates mutilatæ, morionem potius referebant, in verendis tuendis periclitantem; quàm personam Principem.

Quapropter ingens inde exarsit bellum. Quo barbarus hic jocus tres auri milliones [g], ad initium belli consumsit, pro milite auxiliari conducendo. In primo congressu, omnes in fugam acti fuere [h]: in altero supra quadraginta millia hominum mactati [i]. Urbs regia tandem capta, ejusque opes militibus expositæ diripientibus [k]. Rex throno deturbatus [l]; ejusque Principes, qui contumeliam Legatis inferendam consuluerant, malè mulctati. Populus autem sub hastam missus: *in ferrifodinis, lapicadinis, ac lignis ferrâ scindendis*, miseram sub servili conditione transegit vitam.

 Id

e) Vid. 2. Sam. X. v. 4. f) Lev. XIX. 27. g) juxta supputationem *Drexelii*, in *Vita David* cap. 22. § 3. h) 2. Sam X. v. 13. 14. 1. Chr. XIX. v. 13. 14. i) ll. c. v. 18. sqq. k) 2. Sam. XII. v. 26. 30. l) l. c. v. 30.

Id enim innuere videntur verba textus originalis [m]: ואת העם אשר בה הוציא וישם במגרה ובחריצי הברזל ובמגזירות הברזל והעביר אותם במלכן וכן יעשה לכל ערי בני עמון quæ ita transferenda judico: *& populum, qui in eâ erat, exire coegit, & posuit ad serram, & in ferrifodinas, atque ad scalpra ferrea, postquam transire fecisset eos unà cum Rege suo. Atque ita fecit omnibus civitatibus filiorum Ammon.* Priora, ad sensum longè duriorem reddendum, ita transtulerunt Interpretes ad unum omnes, ut *immanis Davidi adscribatur crudelitas*; quâ omnem humanam sævitiam superarit, & mores induerit prorsus belluinos. *A quo crimine ipsum* pro virili *vindicabo*. eâ usurus methodo; ut I. Aliorum modestè examinem sententias: II. meam succinctè subjungam; rationibus, quibus innititur, ubivis suppeditatis: eamque III. à dubiis quibus involvi videtur, sincere liberem. De singulis aperte & libere pronunciabo: verborumque curioso delectu neglecto, rerum considerabo pondera. In id orationis scopum dirigens, ut literam scriptam, seu כתיב Criticis vocatum, unice defendam; autoribus קרי de throno *θεοπνευςίας* motis. Deus, qui literarum in textu extantium Autor habetur Nostris omnibus, quique *Veritas* ipsa, ita hos dirigat conatus, ut & inde constet, *veritatem* non nisi *unicam* fore; nihilque in literis scripto expressis contineri, quod non commodum contineat sensum, orationis filo aptissimum.

CONTEN-

m) 2. Sam. XII. 31.

CONTENTA OPERIS.

§. 1. Verſio Vulgata, *Hieronymi* auctoritate munita. §. 2. Aliorum, LXX. Intr. Lutheri, Pagn. Vatabli, Caſtal. Jun. Trem. Schmid. Cler. Belg. Angl. Gall. Ital. conſenſus, ſpeciatim *Sanctii*. §. 3. *Joſephi*, & *Zonaræ* ſententia. §. 4. *Tribula* ſeu *ploſtellum* quid? juxta *Iſidor.* Hiſp. it. *Hieron.* & vi ſuæ originis. §. 5. Judæorum conſenſus, primò *Jonathanis* b. Uſiel, deinceps *R. Salomonis, Dav. Kimchii, R. Levi b. Gerſon, Iſaaci Abarbanelis*. §. 6. quo fundamento *Judæi approbent* hanc Davidis *crudelitatem*. §. 7. parum convenit cum laude, Davidi in Sacris tributâ: nec proportionem ſervat cum delicto. §. 8. innocentes obrueret. §. 9. *Gaſp. Sanctii*, *& Joh. Clerici* de facto iſto judicium. §. 10. Non excuſat multitudo ſimiliter ſævientium. §. 11. nec, ſi Ammonitæ ipſi victis à ſe ita inſultaſſent. §. 12. nec Nahaſi minæ id meruerant. §. 13. Lyrani & Dionyſii excuſatio, quod in ſolos contumeliæ autores ſævierit, Scripturæ eſt contraria. §. 14. nec toleranda ſævitia, etiamſi, juxta *Clericum*, ſolos tetigerit armatos. §. 15. tempeſtivè ſe parare ad reſiſtendum, victum à jure humanitatis non excludit. §. 16. ſpeciali Dei mandato David non fuit excitatus ad tyrannidem exercendam. §. 17. nec victor evaſit in ſtatu peccaminoſo, ut opinatur *Sanctius*. Cap. II. §. 18. nihil in textu, de *morte* illatâ, nec de *fornace lateritia*. Admittit tamen קרי ſenſum benigniorem: utut loco minus conveniat. §. 19. Seb. *Schmid.* laudatur. §. 20. quid מְגֵרָת, & מַגְזְרוֹת חֲבַּרְזֶל? §. 21. חריצי ברזל *ferri fodinas* notant, non *ploſtella*, aut *tribulas*. §. 22. *Schmidii* ſententia de modo applicandi inſtrumenta ſupplicii. §. 23. Verba textus plana ſunt: quare non admittant ſenſum hactenus conceptum? §. 24. *Ponere aliquem ad aliquid*, ſtylo biblico idem eſt ac *applicare rei cuidam*. §. 25. Nil egit David moribus ætatis contrarium. Bello capti evadunt ſervi pœnæ, damnati ad metalla. §. 26. David plurimis exſtruendis ædificiis intentus erat. §. 27. non modò ſpolia hoſtibus detracta Deo dicabat: ſed *peregrinos* contrahebat *ad opus faciendum*; Iſraelitis bello ſtudentibus. §. 28. Scripturâ & Joſepho teſtibus, bello capti à Davide adhibebantur ad *ligna ſecanda, parandum ferrum, cædendosque lapides*. §. 29. Erat enim Iſraelitarum terra, ut *paſcuoſa* & *frumentaria*, ita *metallis* conſpicua. §. 30. nominetenus *ferri fodinas* eò locant Talmudici, & Joſephus. §. 31. ipſa Scriptura *æris ac ferri fodinas* illi tribuit. *Ferro* impleve-

pleverunt Danitæ Tyriorum fora: nec aliorum commercio carere potuissent, nisi ipsi *ferro* hominibus summe necessario, abundassent. §. 32. Opera *metallicorum* molesta erat ingenuis, etiam ob *tetrum odorem, & exhalationes nocivas*. §. 33. Regis Ammonitarum pœna dubia. § 34. Certa tamen, &, præter *remotionem* ab imperio, in exilio suscepta. Cap. III. § 35 Cui non obstat Suffixum ן ordinariè fœmininum. §. 36. Nec 1. Chr. XX. 3. ubi Vulg. multa temere addit, & expressa omittit. Alii vertunt *serravit serrâ*. § 37. Cardo rei in voce וַיָּשַׂר: quam perperam in וישם mutat Capellus, à Buxtorfio ea propter castigatus. §. 38. Si Dagesch excidisse dixeris, pro prima נ supplendâ, diversos sensus alios admitteret. §. 39. Unicè verus est, si literis & punctis omnibus servatis, vertas *& recedere fecit*, è patria scil., correspondens והעביר 2. Sam. XII. 31. Nam ex שׂור *præfici* formatum, multos figit scrupulos, §. 40. nec pauciores, si ex מְשׂוּרָה *mensura* formares; aut §. 41. וַיָּשַׁר legeres, mutatis, præter vocales, punctis diacriticis.

§. 1.

TRes vigent in universo terrarum orbe celebriores Bibliorum Versiones antiquæ, juxta quas, in rebus fidei & morum, fere decernunt eruditi. Duæ inter Christianos; inter Judæos tertia. Illi LXX. Interpretum græcam, Vulgatamque latinam reverentur; hi Jonathanis Chaldæam. Et quanquam sint utrinque recentiores, qui omnia paulò penitius examinant; ad istas tamen tanquam ad sacram anchoram ubivis ferme confugiunt, & juxta illas examinant, quicquid de novo à quolibet excogitatur quotidie. Quam deploranda ideò sit Eruditorum conditio, & infinitis obnoxia erroribus, judiciisque sæpe ineptis; nunc unico docebo exemplo. Plura subinde, sufficienti oblatâ occasione, suppeditaturus. In posteriori Samuelis libro c. XII. v, 31. contine-

netur historia, quæ Davidis Clementiam, contra laudem toties à Deo ipsi tributam, multis suspectam reddit, eumque turpi immanis crudelitatis maculâ, apud quoscunque Versionum sectatores, contaminat. Dum in Vulgatâ dicatur: *populumque* Ramæ, Ammonitarum metropoleos, *adducens serravit, & circumegit super eos serrata carpenta: divisitque cultris, & traduxit in typo laterum.* HIERONYMUS [a] *serravit eos* inquit, *serratis carpentis, & divisit cultris, sicut lateres dividi solent, qui ex paleis conficiuntur & luto.*

§. 2. Ultima suppliciorum species debetur lectioni marginali, quam קרי vocant: clariusque à LXX. Intt. exprimitur, *διήγαγεν αὐτοὺς διὰ τοῦ πλινθίου* i.e. *transire fecit eos per fornacem lateritiam*: Luth. er verbrand sie in Ziegelöfen. Quam mentem omnes in universum recentiores Versiones referunt, *Pagnini, Vatabli, Tigurina, Castalionis, Junii ac Tremellii, Belgica auctoritate Statuum munita, Anglicana, Gallica, Italica, & nuperrimæ B. nostri Schmidii, ac Job. Clerici.* Tædiosum foret, omnium verba enarrare ordine. Solius Vatabli, quocum Tigurini prorsus conspirant, suppedito. *Populum* ait, *qui in ea erat, eduxit, & posuit sub serras, & sub tribulas ferreas, ac sub ferreas secures, conjecitque eos in fornacem calcariam.* Priorum hanc addidit explicationem: *serris secuit, tribulis sive trahis, quæ ab equis trahebantur, proterendos curavit, & securibus interfecit.* Traductionem per

a) Quæst. Hebr. in libr. Reg.

per fornacem lateritiam Belgæ in notis, eod. modo explicant, quo supr. B Lutherus: *by tietje door-zagen, met yseré getakte dorsch-wagens verpletteren, met bylen doorhouwen; ende in tichel-ovens verbranden.* GASP. SANCTIVS[b] paulò specialius id genus sœvitiæ explicat, asserens, *Ammonitas conjectos fuisse in fornacem, quemadmodum in illam conjiciuntur lateres, & ad illorum exemplar; & talia ibi passos fuisse, qualia ibidem patiuntur lateres. Neque magis in eorum dolore doluisse Davidem, aut majorem habuisse curam, quàm habeat figulus, qui formatos è luto lateres in fornacem immittit.* ubi excoquuntur durissimè. Quoad rem eadem tradunt omnes; nisi quod in verbis quandoque discrepent. CASTALIO, *oppidanos* ait, *eduxit, & serris, tribulisque ferreis, & securibus excruciatos, & per lateritiam fornacem trajectos necavit.*

§. 3. Idem & alii statuunt. Nec potuerunt aliter Patres pristini, modernique Theologi omnes, quotquot addicti sunt unicè Versionibus. Nullum inter universos discrimen; nisi quod pudeat quosd. facti. Ita ut omnes tyrannidis species sigillatim enarrare non sustineant; sed paucis referant, quod *crudeliter prius excruciatos, contrucidarit* tandem. In horum numero est JOSEPHUS[c]: qui τὺς ἄνδρας inquit, αἰκισάμενος διέφθειρε, h. e. *viros contumeliosè mutilatos interemit.* ZONARAS[d] cruciatum quidem omittit, mortem tamen

b) Comment. in l. c. f. 713. c) Antiq. Lib. VII. cap. 7. pag. 228. d) Annal. Lib. 2. c. 3 p. 75.

tamen omnibus illatam afferit, τὸ τῆς πόλεως inquiens, πλῆθος διεφθειραν, i. e. *urbanam multitudinem trucidant.* Nullo fexus habito difcrimine. Tàm Ebræorum עַם, quàm græcorum πλῆθος, utrumque fexum complectitur. Et *plostella* illa, feu tribulæ, de quibus putant fermonem hîc fieri, fexui fequiori inprimis creduntur perniciofa.

§. 4. *Tribulam ISIDORVS HISP.* [e] *genus vehiculi* dicit, *unde teruntur frumenta, ob hoc ita vocatum. Cum à tero, teris, fiat tribulum, quafi teribulum. HIERONYMVS* [f] *plaustri genus* intelligit, *quod rotis fubter ferreis atque dentatis volvitur; ut excuffis frumentis, ftipulam in areis conterat, & in cibos jumentorum, propter fœni fterilitatem, paleas comminuat.* Rotæ nomine *cylindrum* comprehendit, ebraicè חָרוּץ ab *incidendo* dictum, noftris eine Walze. Ebraicè id nominis obtinuiffe putatur, quod *incifiones* continuæ per totam ejus longitudinem ductæ, cylindrum talem f. ploftellum undique dentatum reddiderint [g]. Ut etiam Jefaias non dubitarit id vocare בעל פיפיות [h], i. e. *incifionibus* ceu *oribus* continu-

B

e) Origin. lib. 20. c. 14. f) Comment. ad Amos *l. 3.* g) in Cod. *Sebachim* f. 116. b. l. 23. *Menach.* f. 22 a. l. 13. & *Aboda fara* f. 24. b. l. 9. fqq. explicaturi מורגים 2. Sam. XXIV. 22. provocant ad Jef. XLI. 15. מורג חרוץ, & reddunt ubivis per טורביל (pro טריבול) *tribulum*: & hoc interpretantur per עיזא דקורקסה *capram corbinam*, (Vid. Ulyff. *Aldrov.* Ornithol. lib. XII. c. 1. p. 687. Edit. Bonon.). Per quam porrò intelligunt in Gloff. marg. דף גדול ועב מאוד ורחב וטרוף בפגימות הרבה לרוחבו עמוקות תכופות זו אצל זו ודשין בו תבואה — והפגימות נכנסו בדייש והתבואה נחבטת i. e. *tabulam magnam & nimis denfam, latam item, & multis difcerptam incifuris fecundum latitudinem fuam: quæ profunda funt, & fibi invicem connexa. Quâ triturare folent frumentum: incifuris iftis, f.* dentibus prominentibus, *ita inter triturandum impreffis, ut proventus excutiatur.* h) cap. XXVIII. 27. c. XLI. 15.

tinuis prælitum. Et quum in ligno non munito, dentes hujusmodi prominentes, incisionibus facti, per longum usum obtusi redderentur, ut minus inciderent; ferreis quandoque præmuniebantur laminis: ut inciderent pungerentque vehementius. Et hujusmodi creditur h. l. adhibuisse David, propter vocem *ferri* additam. Cujusmodi super fœminas prægnantes, in area super tergum prostratas, ad imitationem facti hujus Davidici [i], traxisse putatur Damasci Rex [k]: ut mediantibus iis, ex utero imprægnatarum mulierum, partum etiam immaturum excuteret; sicut

i) R. D. Kimchi Comment. ad Amos I. 3. היו מעבירים חרוצות הברזל על גופם כמו שדשין בהם את התבואה כמו שעשה דויד בבני עמון. i. e. *transire faciebant plostella ferrea super corpus ipsarum, eo modo, quo triturabant illis proventum. Quemadmodum fecerat David erga filios Ammon.* Quæ eadem fermè repetit Abarbanel ad l. c. f. 245. c. 2. init. nisi quod clarius exprimat, id factum fuisse ad imitationem Davidis, דרך נקמה ובזיון *vindictæ ergò, & in contemtum* gentis: וכבר עשה דויד ככה בבני עמון וישם במגרה ובחרוצי הברזל. i. e. ad mentem ejus: *nam jam dudum ita fecerat David erga filios Ammon, quos posuit sub serram, & sub tribulas ferreas.* Comment. ad 2. Sam. XII. 31. omnia ibi enarrata vocat מיני עונשין ויסורין *certas pœnarum ac afflictionum species.* Et חריצי הברזל reddit כלים גדולים שבהם דשין תבואה *instrumenta magna, quibus triturare solent proventum.* k) Amos I. 3. l) De *prægnantibus* quidem mulieribus textus Ebræus silet. Putant tamen, adimpletionem hic haberi istorum, quæ 2. Reg. VIII. 12. prædicta fuerant. Unde, LXX. transtulerunt ἔπριζον — τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν ἐν γαλαάδ, i. e. *secuerunt fœtum in utero habentes s. prægnantes eorum, qui in Gilead.* Unde natæ sunt Patrum Græcorum glossæ: cujusmodi illa Theodoreti p. m. 768. *tantam in Galaaditas crudelitatem exercuerunt ac feritatem*, ὡς καὶ τὰς κυοφορούσας διαπρίσαι γυναῖκας. τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἐδίδαξεν εἰρηκώς, ἀνθ' ὧν ἠλόησαν τροχοῖς σιδηροῖς τὴν Γαλαάδ. τὴν αὐτὴν δὲ διάνοιαν καὶ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοτίων τεθείκασι. μανθάνομεν τοίνυν, ὡς εἰς ἅλω τινὰ βάλλοντες τὰς προειρημένας γυναῖκας, τοῖς πριονοειδέσι τροχοῖς δίκην αὐτὰς ἀσταχύων ὠμῶς κατηλόησαν. i. e. *ut etiam mulieres prægnantes ferris secuerint. Hoc planius Sym-*

cut ploſtellum ſuper fruges tractum grana è ſuis excutit folliculis.

§. 5. Eandem crudelitatem Regi ſuo adſcribunt Judæi. *Jonathan b. Vſiel* Verſionis Chaldaicæ ſuprà laudatæ auctor, transtuliſſe putatur [m]: *& ſerravit illos ſerris, ac tribulis ferreis, & ſecuribus ferri, & traxit eos per plateas.* Quæ per omnia approbat R. Sal. Princeps Interpretum Judæis dictus [n]: & ultima Jonathanis verba in tali ſenſu capit, quaſi per platearum lutum victos traxerit [o] ad locum ſupplicii. Non diſſentit Kimchii; niſi quod ultima Jonathanis eo ſenſu intelligat, ac ſi raptos ad ſupplicium per plateas traxerit, lateribus complanatas [p]. Ipſe autem *combuſtos* ſta-

machus docuit, dicens, pro eo quod trituraverunt rotis ferreis Galaad. In eandemque ſententiam verterunt Aquila & Theodotio. Vnde perſpicuum eſt, quod in aream quandam mulieres prædictas projicientes, rotis ſerratis tanquam ſpicas crudeliter trituraverint. Cyrillus Alexandr. ad l. c. tom. 3. Op. p. m. 254. fin. πανωλεθρίᾳ διέφθειραν, πρίοσι τέμνοντες σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας, καὶ ὁμοῦ νηπίοις ἅμα γυναικῶν κτείνοντες ἔμβρυα· πρίονας δὲ σιδηροῦς τοὺς τῶν ἁμαξῶν ὀνομάζει τροχοὺς, οἷς καταλεπτύνειν ἔθος τὴν ἅλω τοῖς Σύροις. i. e. *funditus perdiderunt, ipſas etiam gravidas mulieres ferris diſſecantes, & cum infantibus etiam fœtus adhuc imperfectos interimentes Serras ferreas curruum rotas nominat, quibus aream terere, Syris mos eſt.* m) Chald. וּמַסַּר יתהון בְּמַסְּרִין וּבְמוֹרַגֵּי בַרזְלָא וּבְמַגְזְרֵי בַרזְלָא וגרר יתהון בשוקיא ad lit. *& ſerrans erat eos ſerrâ*, ex Aphel rad. נְסַר. Kimchi enim ad l. c. ת״י ומסר יתהון במסרין מענין אם יתגדל המשור על מניפו. i. e. *Jonathanis verba ſunt intelligenda ex ſenſu Jeſ. X. 15. nunquid attollet ſe SERRA adverſus eum, qui trahit eam?* niſi legeris וּמַסַּר *& tradidit eos ad ſerras &c.* n) ראש המפרשים paſſim. Autor libri Juchaſin f. 131. a. init. נקרא בפי החכמים כולם פרשנדתה ר״ל מפרש הדת i. e. *dicitur ore omnium Sapientum Parſchandatha, i. e. interpres Scripturæ.* o) Ita enim ad l. c. בטיט חוצות וכן תרגם יונתן וגרר יתהון בשוקיא i. e. *per lutum platearum. Ita enim transtulit Jonathan, & traxit eos per plateas.* p) verba ejus ſunt ו״ת וגרר יתהון בשוקיא רוצה לומר שגררם בחוצות שה

ſtatuit *eo in loco, quo lateres excoquere conſueverint* [q]. R. Levi ben Gerſon [r], ac Don Iſaac Abarbanel, Kimchiana in omnibus approbant, præterquam in eo, quod *ſecures ferreas* rectè applicent ad ferrea illa lapicidarum inſtrumenta, quibus *ſecant, findunt, ſcalpuntq́ lapides* [s], adhibita hîc ad homines iis trucidandos. Addunt etiam, *diſtinctas* has *ſuppliciorum ſpecies* ideò exprimi, ut indicetur, *immani omnes crudelitate fuiſſe interemptos, multis iſtorum eo in loco combuſtis*, eoque modo, *quo exuri ſolent lateres.* Idque eum in finem, ut audirent gentes vicinæ, ac Davidem timerent; nec conarentur amplius in minimo lædere aut offendere Judæos [t].

§. 6.

מחופין בלבנים i. e. *Jonathan tranſtulit, & traxit eos per plateas, i.e. traxit eosdem per plateas ſtratas lateribus.* Ad morem plerarumque urbium hodienum in Belgio ita ſtratarum. q) Verba ejus ſunt, שרפם במקום ששורפים שם הלבנים i. e. *combuſſit eos in loco, quo comburere ſolent lateres.* r) Ita enim ait: העביר אותם באש התנור שעושין שם הלבנים כי הוא נקרא מלבן על שם הלבנים וגו׳ i. e. *tranſire fecit eos per ignem fornacis, qua præparant lateres. Hac enim vocatur* מלבן *lateraria, à lateribus.* s) Verba R. Levi b. Gerſon ſunt חריצי הברזל הם כלי ברזל גדולים שדשין בהם התבואה וכן מגזרות הברזל גם כן כלי ברזל גדולים יחככו בהם האבנים. i. e. חריצי *ferri, ſunt baſta inſtrumenta ferrea, quibus triturant proventum. Atque ita ſcalpra ferrea ſimiliter ſunt inſtrumenta ferrea ingentia, quibus ſcalpunt lapides.* Abarbanel ait, הם אשר יחתכו בהם האבנים *ſunt inſtrumenta, quibus findunt lapides.* t) Abarbanelis verba ſunt, ואמר כל זה להודיע שהסיתם באכזריות רב כדי שכל שאר האומות ישמעו ויראו׃ וםהם העביר במלבן כלומר ששרפם במקום ששורפים הלבנים i. e. *Dicit autem hoc omne, ut ſignificet, quod trucidarit eos per crudelitatem enormem: ut reliquæ gentes omnes audiant & timeant. Nam quosdam eorum tranſire fecit per laterariam, h.e. combuſſit eosdem eo in loco, quo exurunt lateres.* Ralbag inquit, יש באלו הדברים מן האכזריות יותר מההריגה בחרב פיפיות i. e. *continetur his rebus crudelitas longè major nece per gladium ancipitem illatâ. In præcedentibus dixerat:* בזה המשפט יש בו אכזריות מה שלא יעלם והנה היה רצונו כזה שיראו שאר האומות מלהלחם בישראל i. e. *in judicio hoc quadam*

§. 6. Scil. genti superbæ, quæ se solos homines arbitratur, alias extra se nationes, pecudes [u], nihil dirum videtur aut injustum, quod in alios suscipitur à se diversos: modò in vindictam id fiat læsæ utcunque majestatis Judaicæ. Unde & parum solliciti sunt, utrum humanitatis terminos in eo transgressus sit David, an minus? Cum addant, ipsum egregio hoc facinore perpetrato, Jerusolymas reversum fuisse cum suis, בשמחה ובששון i.e. *lætum & exultabundum* [x]. Ut qui omnia ex voto peregisset.

§. 7. Christiani v. qui ad justitiæ lancem factum hoc examinant, & perpendunt, quamlibet pœnam s. vindictam delicto proportionatam requiri; eò magis solicitè totum hoc negocium considerant, quò frequentius deprehendunt in Sacris Davidi summam pietatis laudem deferri [y]: *qui fecerit rectum in oculis Domini, neque recesserit ab ullo, quod jusserit eum omnibus diebus vitæ suæ, præterquam in causa Uriæ Chittai.* Id quod facto hactenus memorato non usquequaque competere videtur. Quippe extra dubium illud est, Davidem in nulla re læsum fuisse, nisi in Legatis contumeliosè exceptis, quibus mentum dimidium barba nudatum fuerat, vestibus ad nates usque decurtatis.

 Rex

continetur crudelitas, quæ minimè potuit latere. Id autem hoc ipso intendebat, ut timerent gentes reliquæ, bellum inferre Israëlitis. u) Ita disertè docent multis in locis, v. g. Cod *Bab. Mezia* f. 114. b l. 5. sqq. è verbis Ez. 34. 31. אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם אלא בהמה i.e. *Vos quidem Israelitæ! vocamini titulo hominis: nemo autem Gentilium homo dicitur, sed bestia.* Quod repetitur Cod. *Jebam.* f. 61. a. l. 2. sqq. *Cerithuth* f. 6. b. l. 43. *Raschi* ad Jon. IV. 11. *Bechai* ad Num. XIX f. 174. c. 3. l. 31. sqq. In Cod *Berach.* f. 58. a. l. 29. sqq. is qui cum gentili consueverat, dicitur *inivisse asinam.* x) Verba sunt Abarbanelis ad l. c. y) 1. Reg. XV. 5. conf. c. IX. 4.

Rex erat junior, nuper admodum ad dignitatem hanc evectus; atque adeo in jure gentium observando parum adhuc exercitatus. Ex mera præcipitantia deliquerat, à suis seductus Principibus. Nec vim intulerat Legatis, exitium afferentem. Vestes brevi mutare poterant cum aliis: & barbam paucarum hebdomadum vel mensium restaurabat intervallum. Quod si irrisionem hanc, utpote ex contemptu Davidis ortam, & in personis reverenter habendis commissam, vehementer exaggeres; dixeris, eâdem Regem justam belli causam præbuisse, quo Ipse unà cum subditis & Consiliariis, puerilem lueret petulantiam. Sed talis vindicta, quæ suprà descripta fuit, excedit omnem proportionem, humanitatis memoriam exuit, & plus quàm belluinam prodit indolem.

§. 8. Deliquerit Rex: offenderint Principes, ejus Consiliarii enormiter, quod Regem juvenem & ferocem ad contumeliosè agendum incitarint. Sed in quo plebs peccarat, ut rerum omnium ignara, tàm atroces daret pœnas? Quod si & subditus jure lueret Principum dementiam; sufficiisset, hunc bonis privare: aut si omninò in armis deprehensus, jure potuit interfici; simplici mortis genere necari debebat: non tàm contumelioso enecandus erat cruciatu.

§. 9. Quippe *factum hoc* Davidis, ut Sanctius [a] attestatur, *planè barbarum est, & ejus, qui omnem humanitatem exuit*

a) ad 2. Sam. XII. 31. nr. 61. p. m. 712.

uit, & ferinos imbibit mores & spiritus. Quod tantum facit verisimile peccati natura, quæ homines ferino ingenio reddit quàm similimos. Interjectis quibusdam, pergit: *Quantò satius fuisset, violatæ legationis scelus mansisse impunitum, quàm in vindictâ sumenda omnem exuisse humanitatem, seque ac nationem integram omnibus reddere invisam! Si David Judæorum Rex primus fuit harum pœnarum inventor,* non immerito infert vir magni judicii multæque lectionis *Joh. Clericus*, modernus Scripturæ Interpretes celeberrimus, *non potuerunt vicini vituperari, si Hebræos immanissimas feras, non homines fuisse, credidissent. Quod & eos ad convitia in Deum Israelis jacienda adducere potuisset, alienosque planè ab ejus cultu reddere. Nusquam apud Ethnicos, nisi forte efferatas barbarie gentes, ita in victos sævitum est.* In præcedentibus dixerat: *Hæ pœnæ nimiæ sine dubio fuissent violatorum legatorum: quibus illata quidem fuerat contumelia; sed qui malo nullo fuerant alioquin affecti. Nulla fuisset injuriæ illatæ & ultionis proportio, si propter sectas partim barbas & vestes, Ammonitæ fuissent promiscuè ferrâ dissecti, tribulis ac securibus ferreis subjecti, ac in fornacem ardentem conjecti. Tàm immania hæc sunt supplicia, ut nullâ ratione excusari posset David, si primus ejusmodi exemplum statuisset, aut in vulgus Hammonitarum, propter Regis peccatum, sine discrimine, tàm crudeliter sævisset.*

§. 10. Excusationis scopum & naturam non habet, quod GROTIUS adfert, *supplicium fuisse in terris istis non in-*

incognitum, quo & Iesaiam affectum à Manasse dicant Ebræi, non abnuente Epistola ad Hebræos [a]. *Quod & in milites quosdam usurparit Valens Imperator, & cujus prostent exempla in historia Suedica, Turcica, & Neapolitana.* Multitudo enim errantium non parit errori patrocinium. Præter citatos ab ipso, etiam Caligula quosdam *medios ferrâ dissecuisse* dicitur Suetonio [b]; & alii, à Casaubono ad l.c. notati, idem fecerunt. Sed omnes ingenii sævitiam tali facinore declararunt, istorumque nemo crudelitatis notam evitavit. Quàm acerbas factorum pœnas Manasses dederit, abundè testatur Scriptura.

§. 11. Parum quoque excusabit Davidem, etiamsi cum laudato CLERICO, dixeris, *Ammonitas ipsos sic solitos fuisse facere.* Quia res suâ naturâ turpis, non est ad exemplum trahenda: & quo quis prudentior, eò solet, & esse debet, clementior. Ut taceam, conjecturam illam incertam fore, nulloque, ante Davidem, probari posse exemplo.

§. 12. THEODORETI [c] & PROCOPII [d] excusatio, ab eo petita, quod Nahas Chanuni pater, Ammonitarum Rex, Jabesitis in Gilead *dexteros eruere voluerit oculos* [e], invalida est. Non modo quod ad hanc crudelitatem nullo modo accedat: sed & in meris substiterit minis, quæ nunquam executionem habuerunt. Adhæc præsentium Patres tale quid tentarant; quorum pœna non erat à

a) Hebr. XI. 37. b) in vita ejus c. 27. c) Quæstion. in 2. Reg. nr. 27. p. 279. d) p. m. 132. e) 1. Sam. XI. v. 2.

à filiis sumenda. Ut taceam, istos jam satis punitos fuisse per stragem à Saule illatam; atque adeò ejusdem facinoris pœnam nec bis debuisse infligi, nec graviorem delicto.

§. 13. LYRANI & DIONYSII Carthusiani exculpationem, quod *in paucos saltem sævitum* fuerit, sc. *autores* saltem contumeliæ legatis illatæ, ipsa Scripturæ litera rejicit. Utpote quæ disertè determinat, Davidem *ita fecisse omnibus Ammonitarum urbibus.* Unde SANCTIUS [f] commotus, exclamat: *Luerint tàm immane supplicium & Rex, qui injuriam intulit, & qui illi tàm ignominiosum, & in commune bonum tàm perniciosum dedere consilium. Sed quid alii plurimi commeruère, quos in ejusdem pœnæ societatem compulit? qui neque tanti sceleris fuere conscii, neque probavere factum, imò illud fortasse vehementer execrati sunt. Sane hoc modo in omnes Ammonitarum civitates sæviisse dicitur, in quibus nemo dubitat, fuisse plurimos, in quibus fuerat nihil, quod tàm immani supplicio puniri debuerit.*

§. 14. Quod si cum CL. CLERICO dixeris, ad *solos armatos satellitesque Ammonitarum Regis* referenda hæc fore: Ipse respondebit, *sævitiam istam etiam intra arctiores limites coarctatam, vix ac ne vix quidem ferri posse.* Adhæc probabile non est, urbes reliquas, regiâ jam captâ, ipsoque Principe in potestatem hostis redacto, arma cepisse, quò victori diutius resisterent. Inprimis si viderint, quàm crudeliter animadversum fuerit in eos, qui in metro-

 poli

f) ad l. c. nr. 65. col. 713. 714.

poli à Rege animati, restiterant. Ut taceam, vocem *populi* hic usurpatam, etiam ad plebem promiscuam, glebæ addictam referri: quæ nec armis, nec literis, aut præfecturâ in alios, unquam innotuerit. Quid Ebræi, inprimis Talmudici, per עם הארץ intelligant, notum est eruditis.

§. 15. Quæ *de auxiliis contra Israelitas conductis* quidam[g] afferunt, pro crudelitate hac excusanda; & quod *ipsi bellum prius intulerint, qui id expectare debuissent*, tanquam lacessentes: prudentiæ civili contrariantur, quæ defensionem & conservationem sui, cuilibet etiam bestiæ implantavit. Viderant & quotidie audiebant, Davidem bellum parare, ad sumendam vindictam. Quis igitur vitio illis vertet, si ad defensionem sui, undicunque socios mercede è publico solutâ, conquirerent; quorum ope hostem arcerent. Pugna ante portam ejus urbis peracta, in quam profligati se receperunt Ammonitæ[h]; evidenter docet, non aggressores fuisse Ammonitas, sed Judæos: qui post cladem illatam, *ad suos* dicuntur *reversi*[i]. Et si vel maximè hostes suos prævenissent; non ideò minus digni facti essent, erga quos victos victor uteretur jure belli: quod mansuetudinem suadet omnibus, qui aliquam fragilitatis humanæ memoriam recolunt.

§. 16. *Dei mandatum* eò minus cum quibusdam * præ-

g) *Salianus* Annal. tom. 3. ad A. M. 2999 nr. 38. p. 292. *Piscator* Comment. ad h. l. h) 2. Sam. X. v. 8. 14. i) l. c. v. 14. *) in quorum numero B. noster *Brentius*: qui *justo quidem* inquit, *Dei supplicio Ammonitæ tanta crudelitate interficiuntur. Sed quæret fortasse aliquis, num Davidi licuerit tanta tyrannide in Ammonitas grassari. Prompta responsio est, id pro severitate legis, & exemplo cùm Josua, tùm*

prætendi poteſt: quod nullum ejus in Sacris proſtet veſtigium. Generale illud his verbis conceptum[k], *ne quæras proſperitatem eorum, ac bonum omnibus diebus in æternum*, eousque ſe non extendit, ut crudelitate in iſtos jure ſævirent: ſed convictum ſaltem & familiare commercium, ſcandali vitandi ergo, prohibet. Cum ne gentes quidem Cananæas excidio à Deo devotas (in quarum numero neutiquam continebantur Ammonitæ,) iſtorum libidini expoſuerit, per cruciatus contrucidandos; ſed ſimpliciter juſſerit interfici. Quod tàm Joſua[l], quàm Samuel[m] obſervarunt, fruſtra hîc in exemplum allegati. Cum neuter creditam Davidis crudelitatem expreſſerit in gentibus excidio damnatis.

§. 17. Quare laudatus ſuprà GASPAR SANCTIUS non dubitat aſſerere, Davidem in hâc ſuppliciorum acerbitate, *peccatum admiſiſſe graviſſimum*. Et ut minori id adſtruat periculo, *peracta hæc* ait, *eo tempore, quô David in fermento fuerit, & in medio peccatorum æſtu, alius à ſe ipſo; quum libentius ſuis affectibus quantumcunque immoderatè profuſis, quàm Dei voluntati ſervierit*. Sed hæc omnia dubiâ nituntur hypotheſi: quæ expugnationem Rabbæ, reliquarumque Ammonitarum urbium, per hyperbaton, hîc enarrari ſtatuit, olim factam, antequam Nathan ad

Samuelis factum. Voluit enim Deus extare contra impias gentes, ſingulare ſuæ ſeveritatis exemplum: Adeòquidem, ut Saul de gradu dejectus fuerit, quod non ita, ut Deus mandarat, in Amalekitas animadvertiſſet. k) Deut. XXIII. 7. l) Joſ. X. 24. m) 1. Sam. XV. 33.

pœnitentiam eum revocarit. Prorſus verò probabile non eſt, Deum nefario peccatori, eidemque adhuc impœnitenti, tantos belli ſucceſſus largitum fuiſſe, ut gentem præpotentem ſibi ſubjecerit. Quin potius tamdiu victoriam diſtulit, bellique eventus non niſi dubios conceſſit, donec ad frugem redierit. Eo demum ſtatu, Deo pleniſſimè jam reconciliatus, gentem ſibi ſubjugavit, tali affectam pœnâ, quam quisque moderatiſſimus Victor jure merito bello captis impoſuiſſet.

§. 18. Id ut evidentius conſtet, obſervandum eſt, in textu originali ne literam quidem extare, quæ diſertè innuat, eosdem fuiſſe occiſos. Quæ de *fornace lateritiâ* adducuntur, in margine tantum habentur, loco קרי [l]: litera ſcripta ſeu כתיב talem uſurpat vocem, quæ aut proprium Idoli Ammonitarum nomen מַלְכָּן alias מִלְכֹּם dicti [m], denotat;

l) Antiquam tn. eſſe hanc lectionem, indicant LXX. Int. quos Vulgata ſequitur: Convenientia literarum ב & כ quoad figuram externam, occaſionem quidem præbere potuit, ut בִּמַּלְכָּן vertatur in בַּמַּלְבֵּן. Sed prima cauſa recedendi a litera non fuit. Forte infrequentia literarum בִּמַּלְכָּן, collata cum frequentiori uſu מַלְבֵּן Nah. 3. 10. Jer. 43. 9. & quod ם potius poni debuerit, quàm ן, hunc diſſenſum reperit, in animis illorum, qui crudelia quæque in verbis præcedentibus contineri credebant. Quibus conformia putabant exprimenda eſſe voce contextus ejusdem. Vid. *Sinceris Scripturæ triumphantem* h. l., quam jam præparo. m) Vid. 1. Reg. XI. v. 5. 33. 2. Reg. XXIII. 13. & conf. Jer. XLIX. 3. Zeph. I. 5. Quod enim ן afformativum adhibeatur quandoque pro ם, indicat גִּדְעֹן Jud. VI. v. 7. 8. pro גִּדְעֹם Jud. XX. 45. גֵּרְשׁוֹן Gen. 46. 11. pro גֵּרְשֹׁם 1. Chr. VI. 1. Ita כִּמְהָם 2. Sam. XIX. 38. dicitur l. c. v. 41. כִּמְהָן: & qui שְׁפוּפָם Num. XXVI. 39. dicitur, vocatur שְׁפֻפָן 1. Chr. VIII. 5. יוֹרָם 1. Chr. XXIII. 8. vocatur 1. Chr. VII. 9. זֵיתָן: ac eadem urbs, quæ Num. XXXII. 36. בֵּית הָרָן dicitur, vocatur Joſ. XIII. 27. חָרָם. Vid. Celeber. *Hillgr.* Arcan. Keri & Kethib. Lib. II. p. 326. ſqq.

notat; aut appellativè מַלְכָּם punctatum, idem est ac *Rex eorum*. Et si vel maximè lectionem marginalem retinueris, deficiente igne, cujus nulla fit mentio, non opus, tàm dira & immania concipias, quasi in fornace calcariâ eos ustularit. Transiissent verissimè *ad fornacem lateritiam*, modò in ea adhibiti fuissent ad lateres formandos excoquendosque, ad exemplum Israelitarum, idem præstantium in Ægypto [n]. Quò minus tamen ita statuas, impedit non modò litera scripta, sensum satis commodum reddens: sed inprimis locus, in quo hæc dicuntur peracta. Si combusti fuissent; in Ammonitide id contigisset: &, si ad lateres parandos excoquendosque damnati; in Judæâ has sustinuissent molestias. Utraque verò regio lateribus carere poterat: cum utraque lapidibus ad muros exstruendos abundè fuerit instructa. Atque adeo quocunque modo sumseris; קרי illud erit ineptum. Quoniam in qua regione nullæ prorsus existunt fornaces lateritiæ; ibi nec in illis laborare possunt damnati, nec comburi. *Lateraria* vatis Nahum c. III 14. non destruit hanc sententiam: quia de *Nineve Babyloniæ* sermo est; non de munimento quodam Palæstinæ. Nec illa Jeremiæ c. XLIII. 9. quæ *Ægyptum* concernit. Ibi enim, in regionibus planis, lateres lapidum loco adhibitas fuisse, nemo dubitat.

§. 19. Adhæc dudum vidit immortale illud Argentinensis Academiæ decus *Sebast. Schmidius*, non constare satis,

n) Ex. I. 13. 14. c. V. 7. 8. 14. 16. 18. 19.

tis, *qualia* suppliciorum instrumenta applicuerit David, & *quomodo* fuerint adhibita.

§. 20. De *ferra* quidem *ferrea* non est dubitandum: cum usus vocis aliunde obvius, originatio, & Interpretum consensus, significationem hanc abundè comprobet [o]. Quam vo-

o) Vid. 1. Reg. VII. 9. & 1. Chr. XX. 3. Formam induit מְאֵרָה, מְקֵרָה, ob Dagesch extrusum: pro usitatiori מְסִלָּה, מְזִמָּה, מְגִנָּה, מְגִלָּה &c. derivata ad analogiam Perfectorum מַדְרֵגָה coll. Instit. §. 45. Vid. Paradigm. Class. III nr. XXIII. 1. 3. Est enim ex גָּרַר *ferrare, incidere, ferrâ concidere*, ut patet ex 1. Reg. VII. 9. מְגֹרָרוֹת בַּמְּגֵרָה *ferrata ferrâ*. Unde & *Jonathan b. Usiel* transtulit וּמְסַר יָתְהוֹן בְּמַסָּרִין *& tradidit eos ad ferras*. Quæ malè legunt Editiones punctatæ בִּמְסָרִין sensu *tradere*, à mente Interpretis prorsus alieno. Quum rectè omninò *Kimchi* verba ejus explicanda judicet ex מַשּׂוֹר *ferra* Jes. X. 15. thematis נשר, literis ס"ש inter se alternantibus: & in Targum Chronicorum c. XX. 3. א insertum sit במסארין, uti *Matth. Frid. Beckius* malè legat בְּמַסְּאָרִין, & mox pejus בְּמִסְאָרִין. Laudatus modò Kimchi in rad. גרר ait, שם הכלי שכורתין בו שיגא בלעז, i.e. מגרה fore *nomen instrumenti cujusdam, quo scindunt*, Sega *vocati penes Italos*. Quæ R. Sal. b. *Melech* in Michlal Jophi h. l. repetit: nisi quod pro שיגא substituat שירא *fierra* Hispanorum: uti *Abarbanel* שירא *ferram* latinorum. In Commentario loci nostri iste dicit, מְגֵרָה idem esse ac מַשּׂוֹר Jesaiæ. *Ralbag* paulò specialius determinat, verbis: והנה המגרה הוא כלי ברזל מלא פגימות ובהם הוא חותך מה שיחתוך שיגה בלעז i. e. *ecce vero* מגרה *est instrumentum ferreum, incisionibus*, quas dentes dicunt, *plenum: quibus secant quicquid secare placuerit. SEGAM vocant in vernaculâ.* Quod enim non ligno tantum secando adhibeatur, sed & lapidis evincit 1. Reg. VII. 9. & collatio 1. Chr. XX. 3. cum textu Samuelis. Ibi quippe disertè *de lapidibus* prædicatur: & hic substituitur, in locum מגזרות *scalprorum*, queis findunt lapides, juxta mox dicenda. Etiam *R. Salomon* סכין פגום פגימות הרבה תכותות זו לזו *ensem dentatum* intelligit, *pluribus* confectum *incisionibus*, s. dentibus, *serie continuâ sibi invicem annexis*. LXX. Interp. πρίονα adhibent, ac Vulg. *ferram*. In quo doctores sequioris ævi adeò consentientes habent, ut quidam illorum non dubitent, veritatem hujus asserti auctoritate N. T. adstruere: in quo Hebr. XI. v. 37. ἐπρίσθησαν *ferrâ fuerunt dissecti*, ad hanc supplicii speciem applicant; quâ Jesaias

vocem [p] quidam *securim* reddunt, Vulgata *cultrum*, & B. Lutherus Keil; vi suæ originis notat *instrumentum secans* quodcunque, inprimis quo *lithotomi* seu lapicidæ in lapicædinis utuntur, ad secandos lapides. Agnoverunt id jam olim magna Judæorum lumina RALBAG & ABARBANEL [q]: quorum hic *ferrea*, inquit *scalpra* sunt *instrumenta, quibus secant lapides.* LXX. Intt. 1. Chr. XX. 3. ejus loco adhibuerunt σκέπαρνα, quod *ascias* denotat, vel *dolabras*, tàm pro lignis quàm lapidibus lævigandis adhiberi solitas.

§. 21. *Tribulam* autem, seu *plostellum ferreum*, vel *Cylindrum incisum* & *dentatum*, mera introduxit præcipitantia in primo Interprete; & in reliquis, iniquum de Davide conceptum præjudicium. Unicus saltem locus est in totâ Scriptura sacra, Amos I. 3. ubi contextus probabilem saltem speciem præbet hujus eruendæ significationis. Ibi verò habetur חֲרֻצוֹת: in textu autem nostro חֲרִיצִים legimus. Quod cum priori quoad solas literas radicales coincidit, atque adeo in solo generali conceptu *incidendi* convenit; nequaquam in formali ac determinato. Rerum *incidentium* vel *incisarum* plures sunt [r]. Etiam is, qui *fodinam*

creditur à Manasse peremtus. Vid. de hoc ejus martyrio Cod. *Jebam.* f. 49. b. l. 10. sqq. (& hinc *Jalkut* in 2. Reg. nr. 247. f. 38. c. 3. fin. & col. 4. init. *Schalschel. hakkab.* f. 19. a. fin.) Sanhedr. f. 103. b. l. 18. seqq. Jerus. *Sanhedr.* f. 28. c. 3 l. 36. sqq. p) מגזרות à גזר *secuit, incidit, excidit, fodit.* q) Verba eorum citata vid. supr. ad §. 5. lit. 5. r) A quâ *incidendi* significatione motus *R. Salomon*, hic & Jes. 41. 15. intelligit מורג חרוץ מלא חריצים כעין כלי נפחים של ברזל שקורין לימא בלעז i. e. *tribulam incisam, plenam undique incisionibus, ad modum instrumenti fabrorum ferrariorum, quod limam vocant in vernacula.* Nisi *tribulam* dixisset, & *quod trahi* consueverit *super stipulas aristarum, easque incidat, donec comminueretur stramen;*

nam vel *fossam* in fundo eruit, *incidit* terram, & fossa est aliquid terræ *incisum*. Ille Maimonidi [s] dicitur חופר חריץ בקרקע *fodiens fossam* (non tribulam, quod ineptum foret,) *in terrâ*. In Mischna codicis *Kilaim* [t] occurit חריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבע טפחים i. e. FOVEA, *decem palmos profunda, & quatuor lata*; quam ineptè *tribulam* diceres. In Targum Scripturæ [u] inveniuntur חריצי מיא *FOSSÆ aquarum*: & in cod. Chullin חריצין aquas in se continent, imo eas scaturiunt [x]. quod rursus imperite nimis ad tribulas referretur. Aquas autem in cuniculis subterraneis deprehendi, multasque sæpe fossoribus præbere molestias, ut decenter abducantur; nemo est, qui ignoret. In

suspicari quis poterat, instrumentum illud intelligi, quo hodienum ad ergastulum damnati, *limâ ligna secantes*, mit Raspeln/ duras præstant operas. Quæ tamen coercitatio priscis parum nota videtur. s) Hilc. *Schabb.* c. 1. th. 5. t) Cilaim c. II. th. 8. u) Job. 38 25. Jos. 11. 8. x) cap. III. f. 66. b. med. explicaturi verba Lev. XI. 9. *hoc comedetis de omni quod in aquis*: quia mox sequitur *in maribus ac torrentibus*, inquirunt, an etiam liceat pisces in הַרִיצִין ac נעיצין (non naturâ, sed in fossa humana paratis) natantes, comedere? Glossa ad l. 18. dicit: לא התיר אלא בכלים אבל כל שאר מימות כגון חריצון ונעיצין שהן נובעין ודומין לימים ונחלים האסורין בפרשה או בורות שיחין ומערות שאינן דומיא להם שאינן נובעין לא התיר בהן בלא שנפיר וקשקשת i. e. *non permisit, nisi in vasis* existentes. *sed in omnibus reliquis aquis, quales sunt FODINARUM ac FOSSARUM, QUÆ AQUAS SCATURIUNT, & similes sunt maribus ac torrentibus, disertè in Sectione hac expressis; vel etiam puteorum, scrobium, ac cryptarum, quæ illis æquiparari nequeunt, quum non scaturiant aquas, natantes non permittit, nisi pinnâ & squamâ insignes.* Ibid. f. 67. a. l. 3. sqq. in ipsa Gemara dicitur: כיון דפרט מפורש מים נובעין אף כל כים נובעין מאי רבי חריצין ונעיצין לאיסורא. i. e. *quomodo se habet particulariter expressum? id, quod continet aquas scaturientes: atque adeò similem naturam habent omnes aquæ scaturientes, diversæ a maris & torrentium aquis. Quas ergo excludit?* חריצין *fodinarum ac fossarum, quoad prohibitionem.*

In Cod. Bav. Kamma [y], (quod & in Gemara Tract. Chüllin factum est [z],) plura *fossarum* nomina studiosè coacervantur; inter quæ refertur etiam חריצין. Quibus cum tribula nil prorsus habet commune. Sermo ibi [a] est, quid juris obtineat, si bos, asinus, vel jumentum aliud in *fossas* has excavatas ceciderit, & confractum pereat. Et ut eò minus de metalli fodinis dubites, in Gemara l. c. [b] dicuntur חריצים, quia supernè non sint spatiosæ satis, sed inferius magis magisque excavatæ latius, *tetrum proferre vaporem*; qui inde ascendens, si *mortem quidem non affert*, *damnum tamen* procreet accedentibus, ut *tabem inde contrahant & maciem*. Plus millies vox חריצין in solo Talmude occurrit, semperque *fossam* denotat, vel *fodinam*: tribulam vel plostellum nunquam. Atque adeò in nostro textu, ubi

 ea-

y) cap. V. th. 5. dicitur: החופר בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור או חמור ומת חייב׃ אחד החופר בור שיח ומערה חריצין ונעיצין חייב׃ i. e. *Si quis foderit puteum in loco publico, in quem bos aut asinus cadit, & moritur; is reus est. Perinde sese habet, sive foderit puteum, scrobem, aut cryptam; sive fodinas aut fossas: tenetur de damno.* z) ll. cc. בורות שיחין ומערות *puteis, scrobibus ac cryptis* contradistinguntur נעיצין וחריצין *fossa* ac *fodina*. Quod in iis aquæ sint scaturientes: in illis hinc inde saltem collectæ. in quibus tamen natare liceat, & de illis bibere. Conf. inprimis f. 66. b. l. 19. sqq. cum l. 30. it. f. 67. a. l. 4. 5. it. l. 8. 13. 14. Ibid. dicitur מרבה אני בורות שיחין ומערות שהן עצורין בכלים ומוציא אני חריצין ונעיצין שאין עצורין בכלים שאין להם מוצא ומובא i. e. *includo puteos, scrobes atque cryptas, quod constricta sint intra certa vasa, sc. exitu & introitu destituta: eximo autem fodinas & fossas, quia non constringuntur intra certa vasa.* a) Cod. Bava Kamma l. c. b) Bava Kamma f. 50. b. l. 38. sqq. חריצים דאית בהו הבלא משום דלית בהו רווחי מלעיל טפי אמתחי i. e. *in fodinis existit vapor, eo quod non sit spatium superne satis sufficiens.* Ibid. l. 41. אין הבלא למיתה ויש הבלא לנזקין i. e. *vapor non existit ad mortem, sed est ad* inferenda *damna*. scil. ut Glossa marginalis interpretatur: חלה מחמת הבלא וכיחש i. e. *morbum contrahit, ob vaporem, & fit macilentus.*

eadem prorsus vox, quoad omnes literas & puncta, occurrit, constructa cum voce ferrum notante, *ferri fodinas* infert; non *tribulam ferream*. Prout, sine ullo fundamento, tradunt omnes.

§. 22. Cognitis vulgò dictis supplicii instrumentis, examinemus etiam *modum istorum applicandorum*: quia & hic laudato Schmidio [c] non satis notus putatur. Præconcepta instrumentorum crudelitas abripuit virum eruditissimum, ut ante oculos posita non viderit. Quò mitiget Davidis sævitiam, fingit modum applicatorum instrumentorum nunquam auditum. De fornace lateritia prorsus silet. *Serram* autem, *tribulas*, ac *secures ferreas* credit [d] *humi posita, ut dentes sursum erecti essent: quibus impositi Ammonitæ semel aut iterum, ut vulnera alta non facerent; signarent tamen corpus, & cruciarent. Ut æternam in corpore gererent memoriam: ne rebellarent contra Davidem, simulque omnibus videntibus, ignominia ista apparerent.*

§. 23. Plana sunt verba textus Ebræi: quæ spinosa hæc & aculeata respuunt. Ad literam sonant: *& posuit populum ad serram, & in ferri fodinas, ac ad scalpra ferrea* (in lapicædinis), *postquam transire fecisset eos unà cum Rege suo.* Si in quarta, ut creditur, supplicii specie, cum voce in קְרִי extante, servatum fuisset verbum *posuit*, in limine adhibitum, ut verti potuerit, *& posuit eos in fornacem lateritiam*;

c) Comment. in 2. Sam. XII. 31. quæst. XXVI. p. 583 d) Annotat. ad l. c. pag. 544.

am; aut in tribus præcedentibus, instrumenta illa *supra* vel *ad* populum *posita fuissent*, serræ scil, *tribula*, ac *secures ferreæ*, & non potius populus ad illa : tunc aliquo modo excusari possent tàm turpiter hallucinantes Interpretes. Nunc omnibus tàm clarè & perspicuè enunciatis, nullam torporis merentur veniam.

§. 24. Patres mechanici *apponunt* vel *applicant* filios suos sœpe nondum ephebos, *ad instrumenta suæ artis*; non ut per eadem pereant, sed ut convenienter iisdem uti, maturè discant. Atque, ut Scripturam ê Scriptura explicem, *Deus* in ea introducitur [e] *gentem Chaldæam ponere ad judicium*, scil. exercendum, vel *ut judicet* : quod alibi dicitur [f], *ponere aliquem judicem*. Inter jura regia recensetur [g], *ponet* Rex *filios vestros ad currum suum*, scil. vel *trahendum*, ut Sesostres fecisse legitur [h], vel potius *regendum*, *moderandumq;* : non ut eo conterantur [i]. Ita h.l. David populum victum & è patriâ abductum *posuit ad serram* (scil. *trahendam*, pro secandis lignis, eâ præcipuè ætate, qua machinæ molendinariæ, quæ hodie id præstant commodius, nondum erant inventæ), *& in ferri fodinas*, (*ad fodiendum*, parandumque ferrum,) *atque ad scalpra ferrea* (secandorum lapidum) : *postquam transire fecisset eos unà cum Rege suo*, ad novas sedes, in exilium. Hoc enim infert vox *transire fecit*, inprimis verbo *educendi* annexa, ad ductum Gen.

 XLVII.

e) Hab. I. v. 12. f) Vid. Exod. II. 14 2. Sam. 15 4 g) 1. Sam. VIII. v. 11. h) Plin. lib. 33. c. 3. p. m. 454. i) Conf. etiam Psal. 108, 21. Gen. 40. 15. c. 45. 8. c. 2. 8. Ps. 18. 44. Ps. 66 v. 9. Deut. 1. 13. 2. Chr. 26, 10.

XLVII. 21. Qui è patria sua exire cogitur, & aliò transire; abducitur in exilium, ibi vitam acturus, ubi victori placuerit.

§. 25. Atque hâc ipsa novâ, & è simplicitate verborũm ortâ versione, exspirat ilicò omnis de Davidis crudelitate perperam concepta suspicio. Nec quicquam admisit ipse, quod vel juri gentium, vel moribus eâ ætate receptis, foret contrarium. Bello capti in exilium abducebantur, servitutem inituri. Exempla horum in Sacris & profanis passim obvia sunt. *Lex est sempiterna inter omnes homines*, ut Cyrus ait apud Xenophontem [k], *captâ hostium urbe, tàm corpora illorum, qui sunt in urbe, quàm fortunas iis vindicari, qui urbem capiunt.* Et Philosophus inquit [l]: *Lex veluti pactum quoddam commune est, quo bello capta capientium sunt.* Id quod ad homines præcipuè extendit; de legitimâ eorum servitute ibidem solicitus. Pauci enim observant id, quod in Philippo Macedone laudat Demosthenes [m], *qui non eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat;*

k) de Institut. Cyri lib. VII. p. m. 198. νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ τὰ χρήματα. l) *Aristoteles* de Republ. lib. I. c. 6. ὁ γὰρ νόμος, ὁμολογία τίς ἐστιν· ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. Et paulo post: τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν, i. e. *servitutem ex bello ortam, statuunt esse justam.* m) Epist. 3. pro Lycurgi Liberis, ad Senat. populumque Ath. p. m. 114. ὃς καὶ τοὺς παραταξαμένους πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν ὅλων διακινδυνεύσαντας, οὐκ ἐτόλμησε δηλῶσαι, τὸ τίνων καὶ τίνες εἰσὶν ἐξετάσας. καὶ γάρ, ὡς ἔοικεν — οὐ τὰ δίκαια εἶναι

ſebat; ſed rem exputans cum acceſſione ejus quod quisque meruiſſet, etiam in talibus velut judicem agebat. Bello juſto capti, ſervi fiunt: quamvis miſeranda ſit eorum calamitas, quod non ſuo facto ſpeciali, ſed regentium culpa, in eam ſortem devenerint. Unde & Iſocrates [n] πάντων ait, δεινότατον εἶναι, δοριαλώτους γενέσθαι, i. e. *rem omnium acerbiſſimam eſſe, belli jure captivum fieri.* Servis quippe Domini utuntur pro arbitrio. *In ſervum omnia licent*, ex ſententia Senecæ [o]. Inprimis autem *ſervitus* omnis *perpetuam* ſecum *affert obligationem operarum*, pro alimentis itidem perpetuis [p]. Hanc operam determinabant Domini, vel pro diverſo captorum delicto, vel rei peragendæ neceſſitate. Iniquum enim foret, duriora civibus imponere, ſervis ad leviora præſtanda adhibitis. Ad opus damnabantur multi: alii ad metallum, vel metalli opus, vel etiam determinatè *ad ferrum.* Tanta occurrit copia ad unum horum damnatorum penes Scriptores, ut longum foret, iſtorum inire catalogum [q]. Fiet forte alias. Sola frequentia facti

πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτά, ὅτι καλὰ ἐγνῶτε· ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος, τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινον. n) in Plataico, p. m. 300. o) Lib. I. de Clement. c. 18 p) Grot l. c. §. 2. nr. 2. q) *Barn. Briſſonius* de formul. lib. V. p. m. 486 è *Suetonio* affert, in Nerone cap. 41. quod *ſcelere convictos non niſi AD OPUS DAMNARI, praeceperit.* Idem in Caligula c. 27. *multos* ait, *honeſti ordinis deformatos prius ſtigmatum notis, AD METALLA* &c. *condemnabit.* Titus per Frontonem, urbe Jeruſalem vaſtatâ, ap. *Joſeph.* B. Jud. lib. VII. cap. μδ. p. m. 968. τοῦ λοιποῦ πλήθους τοὺς ὑπὲρ ἑπτακαίδεκα ἔπεμψεν εἰς τὰ κατ' αἴγυπτον ἔργα *ex reliqua multitudine, ſeptendecim annis majores,* vinctos *mittit AD OPERA in Ægypto.* Inter calamitates Chriſtianis Eccleſiæ primitivæ illatas, *Tertullianus* Apolog. c. XII. recenſet, *IN METALLA DAMNAMUR.* Quod plures eand. ſuſtinuerint miſeriam, *Cypriani* docet epiſtola ad Nemeſianum, cæterosque *IN METALLO*

cti etiam Romanis peperit discrimen hoc, ut *in metallum damnati* graviora passi sint, quàm *in opus metalli damnati* [r] : quamvis utrique libertatem amiserint, *servi pœnæ* facti. Atque adeò David nihil prorsus novi in victos Ammonitas, bello justo superatos, instituit; quod non juris communis fuerit, ac gentium omnium.

§. 26. Ne verò videar in novâ hac textus explicatione, meo saltem indulsisse ingenio; & absque Scripturæ ductu, ex mero novitatis pruritu, me opposuisse Antiquis ad unum omnibus: quæso! ad animum revocemus, Scripturam testem fore [s], quod David, simul ac in Regno erat confirmatus, expugnatâ Zione, animum applicuerit ad amplissima exstruenda ædificia. Non modò novas moliebatur munitiones: sed structuram Templi, toto Orbe celeberrimi. Ad hæc aliquando expedienda, tempestivè conquirebat omnis generis apparatum. Cedros magna copia suppeditabat Rex Tyriorum Chiram: sed crudas, & inexcultas. Lapides ipse possidebat, utpote regioni imperans montanæ. Operarios aliquamdiu, lignorum scil. atque lapidum artifices, magnis alebat sumtibus, à Tyriis mercede conductos [t]. Et quamvis ab incœpto Templi ædificandi jam fuerit impeditus [u]: non cessabat ta-

CONSTITUTOS data, quæ LXXVI. est Edit Joh. Episc. Cestriensis. Ubi inter alia: *Quid mirum, si vasa aurea & argentea IN METALLUM, id est auri & argenti domicilium dati estis? nisi quod nunc metallorum natura conversa est, locaque quæ aurum argentumque dare ante consueverant, accipere cœperunt.* Circa finem *dicuntur AMBULARE IN METALLO, captivo quidem corpore, sed corde regnante.* Lucifer Caralitanus *Constantio* aliquoties exprobrat *damnatos ad metalla.* r) Vid. *Regnerus Sixtinus* de *Regalibus* Lib. 2. c. 16. §. 7. seq. *Korthol*, de Persecutionib. Eccl. prim. cap. IX. §. 12. p. 394. sqq. s) 2. Sam. V. v. 1. sqq. v. 9. sqq. Vid. 1. Reg. IX. v. 15. sqq. 2. Sam. VII. v. 1. sqq. t) 2. Sam. V. v. 11. u) 2. Sam. VII. v. 5. sqq.

tamen omnia ad id necessaria mature parare, suo ea relicturus Successori, ad opus perficiendum divinitus destinato l.c.

§. 27. Eum in finem non tantum quicquid auri argentique, nec non æris preciosi, hostibus superatis detraxerat, Deo dicabat ad Templi usum: sed devictorum plures cladi superstites, & corporis viribus insignes, ad opus in lignis, lapidibus, ac metallis parandis faciendum, damnabat. Quorum numerus ad *centum quinquaginta tria millia ac sexcenta* excrevisse dicitur, ætate Salomonis[x]. Qui Talmudicis vocantur גרים גרורים *peregrini violenter adducti* [*]. Noluit enim ad hujusmodi opus durum Israelitas adhibere, utpote quibus curam militiæ demandarat: sed solos alienigenas de Hethitis, Amorrhæis, Pherisæis, Chivæis, ac Jebusæis, qui de Israelitis non forent: An communem prorsus cum his sortem sustinuerint Ammonitæ & Moabitæ devicti; an vero ceu agnati Judæorum, utpote à Loto Abrahami per fratrem nepote descendentes, reliquis ex maledicto Canaan ortis atque excidio divinitus devotis, præfecti fuerint; non determino. Qui id defendere velit, provocare posset ad 2. Sam. XII. 13. ubi eandem phrasin quidam transferunt, *ponet filios vestros super currus suos.* Ad cujus exemplum h. l. redderet: *posuit super serram & ferrifodinas ac scalpra ferrea, postquam transire fecisset eos cum Rege suo.* Eoque admisso, pronior esset con-

x) 2. Chr. II. v. 2. coll. 1. Chr. XXII. 2. sqq. *) Vid. *Jebamm.* f. 78. b. l. 21. sqq. f. 79. a. Jerus. *Sanhedr.* f. 23. c. 4. init. Conf. Disp. nostr. de Baptism. Proselyt. §. 26. y) 1. Reg. IX. v. 20. sqq. 2. Chr. VIII. v. 7. 8. 9.

conciliatio verbi וַיָּשַׂר 1. Chr. XX. 3. extantis, cum textu præsenti, ejusque à me suppeditatâ explicatione.

§. 28. Quicquid etiam fuerit; ab operâ servili præstanda prorsus immunes non erant: licet paulò mitius tractarentur gentibus exitio devotis. Omnes conjunctim in *ligno serrando, lapidibus secandis*, ac *ferro parando* miseras conterebant dies; quamuis alter alteri, ad majorem servandum ordinem, præfuerit. Equidem Josephus [z] Peregrinis hisce inprimis *curam lapidum* attribuit, ut *saxa prægrandia exciderent*, in usum fundamentorum Templi; eaque *in monte prius in quadrum dedolata*, ita demum in urbem convehèrent. Id quod effecerunt ad lapicædinas damnati, tanta industria; ut ipsa Scriptura [a] testetur, *è lapide integro* templum fuisse ædificatum, tàm exquisitè præparato arte, ut inter erigendum, ne sonus quidem mallei aut ullius instrumenti ferrei, ad Templum audiretur. Sed quia καὶ τὴν ἄλλην ὕλην, *aliam quoque materiam* structuræ necessariam, illos parasse ait: Lignarii & metallici necquicquam

z) Antiquit. lib. VIII. c. 2. p. m. 259. ἦσαν δ' ἐκ τῶν παροίκων, οὓς Δαβίδης καταλελοίπει, τῶν μὲν παρακομιζόντων τὴν λιθείαν, καὶ τὴν ἄλλην ὕλην, ἑπτὰ μυριάδες. τῶν δὲ λατομούντων, ὀκτάκις μύριοι. τούτων δ' ἐπιστάται τρισχίλιοι καὶ τριακόσιοι. προσέταξε δὲ λίθους μὲν αὐτοῖς τέμνειν μεγάλους, εἰς τοὺς τοῦ ναοῦ θεμελίους. ἁρμόσαντας δὲ πρῶτον καὶ συνδήσαντας ἐν τῷ ὄρει, κατακομίζειν οὕτως εἰς τὴν πόλιν. i. e. ex versione Gelenii: *Præter hos erant in opere inquilini illi, quos David eò destinaverat: convectores saxorum cæteraque materia LXXM, & cæmentarii LXXXM. magistrique horum ter mille & CC. Iis mandatum fuerat, ut saxa prægrandia exciderent in usum fundamentorum Templi: eaque in monte prius in quadrum dedolata, ita demum in urbem converherent.* a) 1. Reg. VI, v. 7.

quam erunt excludendi. In tot classes enim ipsa Scriptura eosdem secernit [b]. Utpote quæ disertè tradit, quod David è Peregrinis collectis, constituerit *lapicidas*, ad cædendos lapides politos: alios *ad parandum ferrum*, pro lapidibus inter se jungendis, & pro clavis ad fores portarum: atque rursus alios *ad ligna cedrorum*, absque numero à Zidoniis Tyriisque allata, *secanda*, & ad ædificiorum usus præparanda. Paucis interjectis [c], iterum jungit *ferrum* in copia infinita collectum, *ligna*, atque *lapides*: quibus mox [d] annectit *artifices in lignis, & lapidibus* secandis, parandisque metallis, inprimis *ferro*.

§. 29. Et ne quis suspicetur, Palæstinam ceu pascuosam & frugiferam metallis destitui. Quum ex sententia *STRABONIS* [e] *perrarum sit, ut idem locus metallorum fertilitate simul superbiat, cum frugum copia.* Observandum, ipsum Strabonem, cum inter rariora *Turditaniam* numeret *Hispaniæ*, fateri, felicitatem hanc non omninò omnibus negandam esse. Deinceps, Deum disertè de Palæstina pronunciasse [f], quod sit *terra, cui nihil desit.* Fertilitas quoque frugum non erat ubivis locorum æqualis: unde crebra desertorum mentio, montium, ac bestiarum immanium, sylvas incolentium. Et, quia Regiones vicinæ celebrantur metallifodinis; quis non concluderet, etiam Israelitarum terram, inprimis qua parte montosa erat, abundasse illis?

b) 1 Chr. XXII. v. 2. 3. 4. c) l. c. v. 14. d) l. c. v. 15. e) Geograph. l. 3. p. 146. f) Deut. VIII. v. 9.

Syriæ *æris* copiam tribuit Scriptura [a]: quod Josephus [b] dicit, *auro* fuisse *pretiosius*. Arabiam auro fertilem prædicant omnes [c]. Idumæa loco aliquo celebris est, quem Scriptura פינון vel פונן *Phinon* vel *Phunon* vocat [d]: qui *fodinis æris* adeò insignis erat, ut *Phennesia* metalla passim apud Patres antiquos occurrant, multique Christianorum *ad metallum in Phæno* deplorentur *damnati* [*]. Hieronymus *Fenon* inquit [e], *fuit quondam civitas Principum Edom, nunc viculus in deserto, ubi æris metalla damnatorum suppliciis effodiuntur.* Cum itaque hæc loca Palæstinam à meridie & oriente ambiant: nullum dubium, quin eadem quoque indoles eidem fuerit ingenita.

§. 30. Inprimis quoad *ferri fodinas.* De quibus Plinius [f] asserit, quod *ubique propemodum reperiantur.* In termino Palæstinæ Israelitis adjudicatæ australi, quo Idumæam tangebat, locatur *Zin* mons celebris [g]: quem Jonathan, ac Targum Jerusolymitanum *montem ferri* vocant;

a) 2. Sam. VIII. 8. conf. etiam 1. Chr. 18. 8. b) Antiq. lib. VII. c. 5. p. m. 222 D. c) Dionysius Periegetes v. 950. sqq de Arabibus: εἰσέτι νῦν λιβάνῳ κομόωσιν ἄρουραι, Οὔρεα δὲ χρυσῷ; i. e. *huc usque thure gloriantur arva, Montes autem auro.* Aristeas Palæstinam describens, (pag. 269. Edit. Ant. van Dale 1705.) πολὺ πλῆθος inquit, καὶ τῶν ἀρωμάτων καὶ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ παρακομίζεται διὰ τῶν Ἀράβων εἰς τὸν τόπον. Plinius lib. VI. c. 28. p. m. 366. è Juba describit *bitum Hammæum, ubi auri metalla.* Dedebarum regionem amnis interlabitur, ψῆγμα χρυσοῦ κατάγων, i. e. *auri ramenta deferens*: tàm conspicua ubertate, ut limus ad ostia coacervatus procul inde rutilet. *Agatharchides* de mari rubro p. 59. *Diodorus Siculus* Biblioth. lib. 3 p. 178. fin. (A. 125. B.) Conf. *Bochart. Geogr.* lib. II. c. 27. col. 139. sqq. *Clericus* ad Num. 33. 42. d) Gen. 36. 41. Num. 33. vers. 42. 43. 1. Chr. 1. 52. *) Quorum magnam copiam adducit *Bochart.* Hieroz. Part. II. lib. 3. cap. 13. circa fin. col. 427. sqq. e) in Locis. f) lib. XXXIV. c. 14. p. m. 539. g) Num. 34. 4.

cant; quod ferri fodinis fuerit nobilis. Itidem *ferri montem* crebro adducunt Talmudici [h], in quo palmæ creverint depressiores: quem *Jom tob* [i], è verbis Gemaræ [k] permotus, vicinum putat valli *Ben-Hinnom*. In quo tantus continuo laborantium fumigarit ignis; ut inde adducti Talmudistæ [l], *inferni portas* eum in locum collocent. Etiam Josephus [m] Orientali terræ plagæ *τὸ σιδηροῦν καλούμενον ὄρος montem* tribuit, *ferreum* dictum: qui ad Moabitidem usque sese extenderit.

§. 31. Et, ne fabulosa aut minus certa hæc dixeris, utpote è Talmude partim hausta: en ipsa Scriptura *ferri fodinas* Palæstinæ tribuit. Cum in prærogativis terræ istius enarrandis occupatur [n], vocat eam [o] *terram, è cujus*

 lapi-

h) *Succa* cap. III. ch. 1. *Erubin* f. 19. a. l. 32. i) Comment. ad Succa l. c. צני הר הברזל לשון הר"ן דקלים קשים הגדלים בהרים ע"כ ובגמרא דבגיא בן הנם נכהו ואפשר דאף על פי שנקרא גיא שיש שם הר ג"כ׃ i. e. *Palmæ montis ferri sunt, ex mente Rabbenu Nissim, dactyli duriores in montanis crescentes. huc usque ille. Sed in Gemara* l. c *dicitur, quod in valle existant filiorum Hinnom. Fieri enim potuit, ut vallis illa in vicinia montem non minus habuerit.* k) *Succa* f. 32. b. l. 7. l) Ll. cc. *Raba f. Marion de domesticis Rabban Jochanan Sacchai docuit*: שתי תמרות יש בגי בן הנים ועולה עשן מביניה וזו היא ששנינו צני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם׃ i. e. *Duæ palmæ erant in valle filii Hinnom, intra quas ascendebat fumus: de quibus intelligi debet id, quod in Mischna* (cod. Succa c. III. ch. 1.) *docemus, palmæ montis ferri sunt legitimæ. Et hæc ipsa est porta Gehennæ.* m) de Bell. Jud. lib. V cap. κζ. . m 891 n) Deut VIII. v. 7. sqq. o) l. c. v. 9. ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת׃ Præpositio מ *montibus* præmissa, videtur etiam *lapidibus* præmittenda, vi Jnt. §. 170. ut Gen. XII. 8. Mal. I. 10, c. II. 5. 2. Sam XVIII. 23. Quamvis sensus perfectus maneat, si præfixo omisso, vertas *cujus lapides sunt ferrum.* Nam & in his oris vicinis tales deprehenduntur, qui comminuti & in fornacem conjecti, in ferrum abeunt. *Abarbanelis* de hoc loco sententia est, f. 347. c. 1. circ. fin. הארץ ההיא אינה כשאר הארצות רבות התבואות שרם חסרות הכסף והזהב׃ מה שאין כן הארצות שהם חסרות התבואות מעצמם ויביאו אותם אליהם מחוץ׃ שהארצות ההמה יותר מלאות כסף וזהב

lapidibus ferrum, & è cujus montibus æs excisuri sint. Alibi inquit [p]: *ferrum & æs sunt calcatio tua*, i. e. quicquid calcaveris

---

ושאר הממונות כמו שיראה מענין ויניציאה ווינוֿבא וברצלונה
ושארהארצות אבל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה יא במסכנות
וברלות תאכל בה לחם שהיה רבת התבואות וחסרת הממונות׳ אינה כן
כי הנה לא תחסר כל בה כי היא ארץ אשר אבניה ברזל
ומהרריה תחצוב נחושת והארץ אשר בה המחצבים היא רבת
הממונות ורבה׃ i. e. *Terra ista non est ut terra reliqua frugibus abundantes: quæ destituuntur ut plurimum argento atque auro. Quod non ita se habet in illis regionibus, quæ per se fruges non ferunt, sed aliunde eas ad se importari curant. Cujusmodi terra magis abundant argento, atque auro, ac divitiis reliquis. Prouti apparet è statu Venetiarum, Genuensium, ac Barcellona, cum provinciis reliquis. Sed in terra, quam tu ingredieris, hæreditaturus eam, non in penuria & paupertate panem comedes: quasi abundaret quidem frugibus, sed destitueretur opibus. Non erit ita: sed profecto nulla re carebis in ea. Est enim terra, cujus lapides sunt ferrum, & è cujus montibus excidet æs. Terra autem in quâ lapicadina existunt, multis abundat opibus.* p) Deut. XXXIII. v. 25. ברזל ונחושת מנעלך Quæ verba interpretatur *Abarb.* f. 416. col. 2. ant. med. כל מדרך כף רגליהם בארצותם הם מקומות שיוצא מהם ברזל ונחושת i. e. *omnis incessus planta pedum ipsorum in terra sua, sunt loca, è quibus ferrum egreditur & æs.* Et mox ומילת מנעליך רוצה לומר כל מקום שידרוך מנעליו הוא ברזל ונחושת i. e. *voce CALCEI TVI vult innuere, omnem locum, quem calcaturus sit calceis suis, futurum ferrum atque æs.* Etiam *Ab: Esra* sensum non absimilem hinc eruit, dicens: בחלקו יהיו הרי ברזל ונחושת i. e. *in sorte ejus erunt montes ferri ac æris.* Ad vocem מִנְעָלֶךָ parum attendisse videtur: quæ respectu ad originem habito, quibusdam *pessulum* denotat; aliis *calceum* נעל enim nunc *obserabit* denotat, *pessulum obdidit*; nunc *calceabit*, quod est pedem calceo claudere. Ad priorem significationem attendit *Raschi*, geminâ in hæc verba allatâ interpretatione. עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלין אותה ע״ש לא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחושת׃ דבר אחר -- ארצכם נעולה בהרים שחוצבים בהם ברזל ונחושת. וארצו של אשר היתה מנעולה של ארץ ישראל׃ i. e. *nunc loquitur de toto Israele, quorum heroes habitabant in urbibus litori maris adjacentibus, & OBSERABANT eam, ne hostes aditum in eam invenirent. Haud secus ac si OCCLVSA foret PESSVLIS, ac vectibus ferreis atque aneis. Vel idem est ac terra vestra OPPESSVLATA est montibus, è quibus EXCIDVNT FERRVM atque æs. Terra enim Aseritis adjudicata PESSVLVS erat Israelitarum terra.* Posteriorem applicandam duxit *Dav. Kimchi* in rad. נעל׃ Qui exempli è נעל *calceus* deductis subjungit, in eadem significatione occurrere בתוספת מם ברזל ונחושת מנעליך כלומר מדרך רגליך ro

veris, erit ferrum & æs: vel, crebræ erunt in regione tua *ferri fodinæ* atque *æris*. Et quæso ! nisi id fuisset, unde tanta provenisset *ferri* copia, ut Principes Patrum ad Templi structuram centum millia talentorum *ferri*, suâ sponte conferre potuerint [q]? & *Danitæ* Tyriorum *fora ferri* mercibus implere valuerint [r]? Ferro nulla carere potest regio. *Optimum pessimumque est*, juxta Plinium [s], *vitæ instrumentum. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus juvenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnesque ad alios usus ferro utimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solum, sed etiam missili volucrique, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato.* Aut ad hunc, aut ad alterum usum, postulat humanæ vitæ necessitas, ut ferrum semper ad manus sit. Unde, si quæ regio isto destituatur, per commercium cum aliis, aliunde importari curet. Hocipsum verò cum aliis commercium nulla natio magis evitavit, quàm Judaica. Unde non ineptè infert sæpius laudatus

בהרים יהיה ברזל ונחושת ר'ל שיהיו בחלקו הרי ברזל ונחושת׃ וי"ט אותו מהענין הראשון כלומר שתהיה ארצו חוקת כאילו סגורה בחומות נחושת וברזל׳ מנעליך i. e. *cum* ם *heemanthico, ferrum ac æs q. d. incessus pedum tuorum in montibus erit ferrum ac æs* : h. e. *erunt in sorte ejus MONTES FERRI atque æris. Sunt tamen qui interpretantur idè significatione priori, q. d. terram ejus robustam fore, perinde ac si clausa esset mœnibus aneis, ac ferreis.* In quorum numero est etiam autor Siphre, qui f. 61. c. 4. post med hæc dicta putat שארצו של אשר היא היתה מנעלת של ארץ ישראל *quia portio Aseritharum quasi pessulus fuerit Israelitarum terra.* Quod ob tractum exiguum, vix locum invenit. Idque eò minus, quod Tyrum & reliquas urbes maritimas nunquam sibi subjecerit. q) Vid. 1. Chr. XXIX. v. 7. r) Vid. Ezech. 27. 19. s) Nat. Hist. lib. 34. cap. 14. p. m. 538.

JOH. CLERICUS[t], Judæorum terram *ferri æriſque* metallis abundaſſe: ut ſeorſim ab aliis commodè nihilominus vivere potuerint.

§. 32. Atqui hæc ipſa *ferri* copia multos poſtulabat operarios, qui neceſſariam in eo eruendo parandoque præſtarent operam. Delicatiores erant Judæi, in ſtatu præcipuè fortunato, qualis ſub Davide illis contingebat; quàm ut omnes iſtas devorarent moleſtias. Damnum quoque afferebat ſanitati, metalli fodinis intereſſe diutius. *Odor metalli*, verba ſunt Plinii [u], *omnibus animantibus eſt inimicus. Argenti fuligo*, inquit Strabo [x], *gravis eſt & peſtilens.* Lucretius [y] pluribus, damnum inde oriri ſolitum, deſcribit ſeqq.

— Ubi Argenti venas, aurique ſequuntur,
Terrai penitus ſcrutantes abdita ferro,
Quales exſpirat Scapteſula ſubter odores!
Quidve mali ſit, ut exhalent aurata metalla!
Quas hominum reddunt facies? qualesque colores?
Nonne vides, audisve, perire in tempore parvo
Quam ſoleant, & quam vitai copia deſit,
Quos opere in tali cohibet vis magna? neceſſe eſt
Hos igitur tellus omnes exæſtuet æſtus.

Ipſimet Talmudici [z] fodinis (חריצים) ſuprà memoratis, *exhala-*

t) Comment. in Deut. VIII. v. 9. p. 453. u) lib. 33. c. 6. p. 468. x) Geogr. lib. III. p. 146. ſqq. y) lib. VI. verſ. 808. ſqq. z) ad §. 21. citati, lit. b.

balationes istiusmodi *nocivas* tribuunt, seu vapores, qui continent, juxta verba Lucretii [a],

Mortiferam vim de terra, quæ surgit in auras,
Ut spatium cœli quâdam de parte venenet.

Et quotidiana experientia idem abunde comprobat, quod rarò vitam mediam attingant hujusmodi metallarii. Quæ ratio plerosque movit Principes, subditorum salutem amantes; ut mancipia potius operæ isti adjudicent, quàm cives ingenuos. Quorum laudabile institutum expressit hic David: nullâ prorsus ea propter crudelitatis nota conspicuus.

§. 33. Quid cum Rege ipso, omnis ludibrii Legatis facti causa, si non prima, saltem præcipua, egerit; incertum est: ob ambiguitatem literæ ב, voci מַלְכָּם præfixæ. Si reddideris eam *super*, ut Neh. II. 12. & alibi; diceres, eum ad exemplum quinque istorum Amorrhaeorum Regum, de quibus Jos. X 24. pedibus subjectum fuisse subditorum: ut proculcaretur ab iis, quibus durae servitutis extiterat causa. Tunc enim verteres ultima textus originalis verba, *& transire fecit* ad metalla & lapicaedinas damnatos *super Regem suum*, pedibus ipsorum enecandum, vel saltem conculcandum. Quod, quamvis iniquum non foret; discrepat tamen cum indole Davidis. Qui ad regiam evectos dignitatem honorificè semper excepit, utut sibi inimicos. Contineret etiam aliquam soeuitiæ speciem, erga Regem mini-

a) l. c. v. 819. sqq.

nimum exercitam : à qua tamen Davidem liberare conamur. Qui procul dubio exemplum præbuit succesforibus, ut ob clementiam ipsis hæreditariam, nemo Regum se ipsorum arbitrio tradere dubitarit; eo nixus elogio, quod Reges Israëlitarum sint Reges benignitatis & misericordiæ [b].

§ 34. Probabile tamen non est, eundem impunè fuisse dimissum, solis subditis sub hastam missis. Ut & in eo adimpleretur illud Horatii [c]:

Quicquid delirant Reges, plectuntur Achivi.

Quod dignitate Regia privatus fuerit, ea indicant, quæ de coronâ capiti ipsius detractâ, & Davidi impositâ, evidens affert Scripturæ litera [d]. Quæ & alibi testatur, fratrem ipsius *Schobi* dictum, in locum istius fuisse surrogatum : qui Davidi, filii insidias fugienti, ut tributarius & Vasallus adduxit victum [e]. Vero itaque consentaneum est, Regem dignitate spoliatum, unà cum Principibus, ignominiam Legatis illatam suadentibus, reliquisque subditis armatâ manu resistentibus, in exilium abductum fuisse, ad duras in metallis præstandas operas. Quem sensum verba textus Ebræi suppeditant, si ב vocis בַּמַּלְכֵּן per *cum* reddideris, ut Lev. I. 16. & passim alibi. Ita enim literas in justa serie positas, (sive כתיב Masorethis dictum,) transferre licet, *& transire fecit*, vel *postquam transire fecisset eos unà cum Rege suo.* Loco horrendæ *fornacis lateritiæ*, in solo

b) 1. Reg. XX. v. 31. c) Epistol. lib. 1. ep. 2. v. 14. d) 2. Sam. XII. 30. e) 2. Sam. XVII. 27.

ſolo Maſoretharum cerebro extructæ,(cum regiones Ammonitarum Judæorumque, iuxta dicta ſuperius, vix ullas habuerint,) ibique tantùm ignem evomentis crudelem.

§. 35. Quod contra hanc ſententiam planam,à literis ipſis ſuppeditatam, & clementiſſimæ Davidis indoli convenientem, dubium afferri poſſet, à genere diſcrepante literæ finalis vocis במלכן petitum; leviſſimum eſt. Uſitata quippe Generis Enallage ſcrupulum omnem tollit. Uti Suffixum ם ſœpe adhibetur ad fœminas relatum, v.g. Exod. II. 7. Num. XXXVI. 6. c. XXVII. 7. Jud. XIX. 24. c. XXI. 22. Jeſ. III, 16. Ruth. I. v. 8. 9. 11. 13. 19. 22. Ita de viris uſurpatur quandoque ן, Kimchio [e] approbante: qui huc trahit Ruth. I. 13, 2. Sam. IV. 6. Id quod Rabbinis adeò frequens eſt, ut ם ferme penitus apud eos exulet [f]. Et forte non ſine omni ratione diceretur, h. l. rectè tangi Ammonitarum mores effœminatos [g]. Aliud tamen hic ſolvendum, quod videtur gravius, & aptum, ut omnia operosè dicta in momento proſternat. Scil. in libris Paralipomenon [h], ubi concisè eadem repetitur hiſtoria, disertè dicitur iuxta Vulgatam: *facit ſuper eos tribulas, & trabas, & ferrata carpenta tranſire; ita ut diſſecarentur & contererentur.* Quæ ultimo loco de *diſſectione* & *contritione* habentur, temerarium continent interpretis additamentum; de quo ne litera quidem in textu originali proſtat. Verba etiam præcedentia ita expreſſa ſunt, ut nullum fermè reſpondeat voci Ebrææ in ſua locatæ

e) Michlol. f. 68. c. 1. med. f) Vid. Rabbiniſ. §. 35. 1. g) Vid. Interpr. §. 5. II. h) 1. Chr. XX, 3.

ſede : & unica ebræa חריצים tribus reddita ſit Synonymis : reliquæ autem prorſus omittantur. Ebraicè dicitur וַיָּשַׂר בַּמְּגֵרָה ובחריצי הברזל וּבַמְּגֵרוֹת, quod Jun. & Trem. tranſtulerunt : *& diſſecuit ſerra, & tribulis ferreis, & ſecuribus.* Quos ſequuntur alii : niſi quod quidam literæ ebrææ magis inhærentes, vertant *ſerravit ſerra* &c. quaſi *id*, ut Piſcator loquitur, *verbum ebræum propriè ſignificet.* Unde & nuperus admodum Scriptor, *Celeb. Clericus* non dubitavit vertere : *ſerra diſſecuit, tribulisque ferreis, & ſecuribus* (percusſit).

§. 37. Omnis in prima voce וַיָּשַׂר ſita eſt difficultas : in qua ſola cardo totius rei vertitur. Quam tamen nemo omnium videtur ſatis aſſecutus. Violentum eſt, quod circa eam affert *Ludov. Capellus* *. Unde minimè inſiſtam ejus veſtigiis. Confert enim hanc vocem cum וַיָּשֶׂם libri Samuelis, eandem hiſtoriam enarrantis. Et ob ductus quosdam in literis ם & ר convenientes, arguit, in alterutro mendum eſſe : & utrinque vel וישם legendum, vel וישר. Periculoſas hujusmodi ſolutiones, quæ Scripturæ autoritatem deſtruunt potius, quàm promovent, ſemper odi : vitam potius perditurus, quàm minimum jota de ſcripturâ mutem. *Diverſi Scriptores*, ut rectè judicat Buxtorfius [i], *diverſis loquendi modis rem expreſſerunt eandem.* Quando autem idem vir celeberrimus ſubjicit, in libro Chronicorum propriè dici, *& diſſecuit eos ſerra*, i. e. *diſſecandos condemnavit*, & tradidit ; in eo inſiſtit quidem veſtigiis Rabbinorum, à plerisque Chriſtianorum hìc calcatis ; mihi tamen nec quicquam ſatisfacit.

§. 38. Ut

*) Crit. Sacr. lib. 1. c. 8. §. 4. i) Vindiciarum Part. II. c. 2. p. 388.

§. 38. Ut taceam, וַיָּשַׂר ex consensu omnium, *serrandi* significationem concipientium, irregulariter dici, pro וַיְּשַׂר, per (-) & Dagesch forte; ad originem נשר, quæ מַשּׂוֹר *serram* [k] peperit, rite eliciendam. Quam alternationem si admiseris; quid obstat, quò minus vertas, & *serrare fecit serra*, i.e. coëgit eos serrâ serrare ligna [l]? Quo sensu interpretem Chaldæum h. l. intellexeris: utpote asserentem, quod אַגְלֵי i. e. *in exilium eos abduxerit, & tradiderit ad serras.* Hoc enim in illis quidem fieri potuit, qui ad serras trahendas damnantur; non vero in his, qui in patria serrâ fuerunt dissecti. Nisi dissecta eorum frusta extra patriam projecta frustrà dixeris. Sed quia hæc significatio sequenti pœnarum instrumento, *ferri fodinæ* parum convenit: utpote in quâ non *serrandum*; sed fodiendum, ferrumque laboriosè excoquendum, & tractandum malleis. Et durum videtur, cum *Joh. Clerico*, aliquod verbum de novo supplere, eoque ansam præbere, ut dicerent, sensum illatum esse textui, non in eo natum. Ideò nollem inhærere eidem. Si tamen iisdem literis & punctis, ad ipsorum mentem, servatis, eâdemque radice constitutâ, usum in Profanis receptum [m] in subsidium voces; significatio prodibit omnibus sequentibus pœnarum speciebus æqualiter competens. Iuxta hunc enim vertere licebit: *& violenter*

 tra-

k) *Jes.* X. 15. Chaldæi & Talmudici ejus loco dicunt נגר satis frequenter. l) Nam, quò minus dixeris, obstare Interpretis §. 57. l. observandum, occurrere נוסרין מהם נסרים *serrant ex illis asseres*: it. נסורות במסור *serrata serra*. m) Ubi נשר *decidere, defluere.* Sæpe de arborum foliis, aliisque virentibus propriè; & translate etiam de aliis, v. g. pilis, unde in Hiph. השיר *depilare*, *Bart.* ad *Pesach.* c. 3. th. 1. להשיר את השיער: it. *de virginitate*, unde *Tosaph. Cod. Cethub.* f. 11. b. init. & exinde *Jom tob.* ad l. c. cap. 1. th. 3. השיר הבתולין *deflorare aliquam.*

traxit [n] *ad ſerram, ad ferri fodinas, & adſcalpra* ſecandorum lapidum. Aut ſub alterâ ejusdem radicis ſignificatione non minus frequenti, *defluere fecit & marceſcere ad ſerram, in ferri fodinis; & adſcalpra.* In quibus omnibus וַיָּשַׂר dicetur, pro וַיָּשֶׁר, è themate נשר: niſi quod punctum diacriticum hic in dextero locetur cornu, quod in ſiniſtro proſtat in textu Biblico.

§. 39. Verum prorſus neceſſarium non eſt, ut vel ש in שׁ mutatum, vel Dageſch in vocali longâ exhibitum, dixeris. Omnia ſervari poſſunt quoad literas pariter atque puncta: modò thema שׂוּר concipias, pro frequentiori סור *recedere.* Hac quippe ratione transferes: *& recedere fecit ad ſerram, & ad ferri fodinas* &c. Quod enim ש & ס æquipolleant inter ſe, nemo notitiam linguarum Orientalium profeſſus, unquam in dubium vocabit. Chaldæis unam conſtituunt literam. Unde pro hac ipſa voce, quam examinamus, juxta ſententiam receptam intellecta, occurrit ordinarie נְסַר, non נשר. Et ne illud in hac ſaltem radice סור minus uſitatum dixeris, *conſidera* Hoſ. IX. 12. בְּשׂוּרִי, itidem per

n) Hoc ſenſu videtur ſumi Cod. *Berach.* f. 8. a. l. 25. in trito illo: אסכרא דמיא כחיזרא אגבבא דעמרא דלאחורי נשרא. i. e. *angina ſimilis eſt ſpinæ, in vellere lanæ* implicatæ, *qua à tergo violenter extrahitur.* Gloſſa enim ita reddit, כענפי הסירים הנסבכים בגזת הצמר כשאדם נותק בחזקה ומשליך לאחור שאי אפשר שלא ינתק הצמר עמם h. e. *ſicut ſpinarum ramuſculos lana velleri implexos, ſi quis evellat violenter, & à tergo projiciat; non poteſt non cum illis lana ſimul evelli.* Etiam pilorum evulſio violenta eſt, niſi accidat virtute medica: qua de *Maim.* Hilc. נזירות cap. V. §. 12. העביר על ראשו סם משיר את השער והשיר את השער *Raſchi* ad Lev. XI. 12. c. XXVI. 20. משיר uſurpat, pro eo quod in *Siphra*, unde mutuavit ſua, dicitur מקליח.

per ש pro ס scriptum: ubi totus contextus extorquet significationem *recedendi*: *væ illis, cum ego RECESSERO ab illis.* Cujus exempli intuitu, nemo de jure quid culpare poterit in versione suprà suppeditata, *recedere fecit ad serras* &c. Quam etiam hoc nomine magni facio, quia quoad sensum exactè convenit cum העביר Samuelis. *Transire facere* victos è patria suâ ad *serram*, & *recedere facere* à suis ad *serram* &c. quoad rem prorsus coincidunt. Unde & huic interpretationi unicè inhæreo: quamvis literæ ש magis conveniret, si redderes, *& præposuit serræ, ac ferri fodinis & scalpris.* Verum servi pœnæ vix aliquam sustinere possunt præfecturam. Nec satis constat, hos tanquam agnatos Judæorum, reliquis de Cananæorum reliquiis fuisse præpositos, juxta dicta superius. Alioquin diceres, ex industria allusisse autorem libri ad nomina Consiliariorum, Regem seducentium, qui שָׂרִים vocantur, *Principes* o, ex שור *principatu fungi.* q. d. qui genuino principatu suo malè abusi, ignominiâ legatis illatâ causam belli dedêre: in posterum *principatum exerceant* non inter homines liberos; sed vel in mancipia suæ sortis, vel in *serras, ferri fodinas, ac scalpra.* Ut strenuè illis usi, intra duros servitii labores, cautius mercari discant. Sed prius omninò malim.

§. 40. Unde ne opus quidem erit, in sensu vocis וַיָּשַׂר eruendo, ad מְשׂוּרָה *mensura* p, recurras; ut idem sit ac *mensuravit*, h. e. certo numero & *mensura*, alios ad *ser-ram*

o) 2. Sam. X. 3. p) Ex Lev. 19. 35. Ez. 4. v. 11. 16. 1. Chr. 23. 29.

ram, alios ad *ferrifodinas*, & rursus alios *ad scalpra* in lapidinis damnavit. Prout in unoquoque vel notitia acquisita, vel corporis suadebat robur. Sanâ ratione eodem modo decernente, quo *mensurasse* dicitur alibi Moabitas 2. Sam. VIII. v. 2. Quamvis pro eo probando, non minus afferre posses subsidia Hermeneutica; quàm si in receptâ hactenus sententia de *serrare*, vel *serris dissecare*, acquieveris. Vtpote in quâ nuspiam amplius prostat: & unicum illud fulcrum à nomine conjugato משׂור *serra* petitum, itidem non nisi semel in Sacris legitur.

§. 41. Longius verò procul dubio recederet, qui וַיָּשַׂר legere vellet, hàc additâ explicatione: *populum qui in ea, erexit, nam rectus* videbatur *ad serram, & ferri fodinas, atque ad scalpra* secandorum lapidum. Puncta non muto, nisi coactus, & ad mutandorum occasionem ipsum orationis filum apertè suppeditat. Interpretes cujuscunque generis, inprimis veteres devotè veneror; sed ut homines, qui errare potuerunt, & in infinitis errarunt enormiter. Persvasus etiam sum, non omnem sapientiam ita Majoribus esse concessam; ut totus Sapientiæ fons ab illis prorsus sit exhaustus: nec posteris aliud relictum, quàm ut ex istorum lacunis sæpe turbidis avidè bibant, vanis & è præjudicio ortis opinionibus latrantem expleturi stomachum. Fert & hæc ætas viros ingenio pollentes: & plures excitabit in posterum Deus benignissimus. Cui pro viribus nobis concessis, sit gloria & honor in sempiterna secula.

FINIS.